

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

26/2 (December/Aralık 2022), 781-801

Bir Şair Olarak Mustafa Esad el-Luqaymî'nin Kudüs Gezisi

*al-Quds Trip of Muşafâ As'ad al-Luqaymî as a Poet*

**Orhan İyişenyürek**

Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi

Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı

Assist. Prof. Dr., Necmettin Erbakan University Ahmet Keleşoğlu Faculty of Education

Department of Arabic Language Teaching

Konya, Türkiye

oiyisenyurek@erbakan.edu.tr orcid.org/0000-0001-9544-2781

**Article Information/Makale Bilgisi**

**Article Types / Makale Türü:** Research Article/Araştırma Makalesi

**Received/Geliş Tarihi:** 15 July/Temmuz 2022

**Accepted/Kabul Tarihi:** 25 November/Kasım 2022

**Published/Yayın Tarihi:** 15 December/ Aralık 2022

**Pub Date Season/Yayın Sezonu:** December/Aralık

**Volume/Cilt:** 26 **Issue/Sayı:** 2 **Pages/Sayfa:** 781-801

**Cite as/Atıf:** İyişenyürek, Orhan. "Bir Şair Olarak Mustafa Esad el-Luqaymî'nin Kudüs Gezisi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/2 (Aralık 2022), 781-801.

<https://doi.org/10.18505/cuid.1144211>

İyişenyürek, Orhan. "al-Quds Trip of Muşafâ As'ad al-Luqaymî as a Poet". *Cumhuriyet Theology Journal* 26/2 (December 2022), 781-801.

<https://doi.org/10.18505/cuid.1144211>

**Plagiarism/İntihal:** This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

**Published by/Yayıncı:** Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology/Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

**Ethical Statement/Etik Beyan:** It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Orhan İyişenyürek).

**Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License:** Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

### *al-Quds Trip of Muştafâ As'ad al-Luqaymî as a Poet*

**Abstract:** The subject of this study is a part of the trip of Muştafâ Es'ad al-Luqaymî (d. 1178/1765), an Egyptian poet who lived in the 18th century. The aims of this study are to present the poems he wrote during this trip and to introduce the al-Quds section of his work *Mawâniḥ al-uns bi riḥlati li wâdi al-Quds* as a travelogue in terms of Arabic literature. In this work, the poet describes his six-month journey. This journey started from Dimyât in 1143/1731, continued to al-Quds, Damascus and Lebanon respectively, and ended in Dimyât again. In this study, only the poems that the poet recited during his trip to al-Quds are discussed. There are traces of strong symbolism in some of his poems. He also reflected his own spiritual experiences in his poems. Travelogues are among the genres that literature is interested in terms of their style and content. Such works contain important clues in terms of understanding how literary style develops. For many different reasons, people wanted to write down what they experienced, saw and felt during their travels and wanted to pass these notes on to others, thus the genre of travelogues emerged. The first works in the field of travelogues in Arabic literature are generally works of geographical introduction. In addition to geographical introductions, there are also examples written in the following periods, which have become a genre in which literary products, especially poems, are frequently encountered. When the phenomenon of travel is considered from the point of view of Arab literati, the first thing that catches the eye is that they generally wrote about their journeys to holy places for religious motives and for worship. It is obvious that a hadith narrated from the Prophet had a motivating effect on this issue. As mentioned in this hadith, the three mosques that are deemed appropriate to travel to are the Ka'bah, al-Masjid al-Nabî and al-Masjid al-Aqşâ. The journey that is the subject of this study is not a pilgrimage. However, as seen in the content of the work, it is seen that it is a journey in which religious feelings come to the fore in a very intense way and spiritual pleasure is prioritized. Because al-Quds was the main center where the journey took place intensely and where there were many places and authorities to visit with religious feelings. Every corner of this historical city, which is considered sacred by three major religions, is filled with the memories of prophets and religious leaders. For Muslims, the importance of al-Quds stems from the fact that it is the first Qibla and that the Prophet Muḥammad ascended the Mi'râj from there. Although the author traveled to other places other than al-Quds, he drew attention to his journey to Jerusalem in the title of his book as if he had traveled only to al-Quds. However, al-Quds was only one of the centers he visited, but the most important one. The poet often sang poetry during his al-Quds trip, which he realized with intense religious feelings, perhaps due to the spiritual enthusiasm he experienced. The most important places he visited in al-Quds were, of course, the haram area where al-Masjid al-Aqşâ and the Qubbat al-Şakhra are located, and the historical and holy places that have a memory. Apart from these important places, he also visited the place where the Prophet's mount Al-Burâq was tied on the Mi'râj, the stable where Solomon tied his horses, the cradle of Jesus, the city walls, the Gate of Mercy Cemetery, the Mâmillâ Cemetery, the Jabal al-Zaytun, Bâb al-esbât (the Gate of the Tribes), 'Ubâda b. al-Şâmit (d. 34/654) and Shaddâd b. Aws (d. 58/678), the place of Salmân al-Fârisî (d. 36/656 [?]), the Church of al-Jumâniyya (Gethsemane, the Church of All Nations) where the tomb of the Virgin Mary is located, the tomb of Prophet Moses, the tomb of David, the Prophet Uzair, the well of Ayyûb and the spring of Sulwân. Other than visiting holy places, the poet met and exchanged information with important people living there and benefited from the spiritual experiences and guidance of some of them. Some of the people he met were Muştafâ al-Bakrî al-Şiddîqî (d. 1162/1749), the founder of the Baqriyya branch of the Khalwatiyya order, Muḥammad al-Khalîlî (d. 1147/1734), one of the Şâfi'î jurists, Nur al-Dîn al-Jamâ'î, the chief of the preachers of the al-Masjid al-Aqşâ, Aḥmad al-Muakkîd (d. 1187/1773), 'Ali al-Daghâstânî (d. 1199/1784), Abû Bakr al-'Alamî, the muftî of the Ḥanafîs in al-Quds, and 'Abd al-Mu'ṭî al-Şâfi'î (d. 1154/1741), the muftî of the Şâfi'îs. The unearthing of the literary material in verse and prose found in the travelogues will contribute to the literature of riḥla/raḥâlât, a genre of Arabic literature, and will make the works written in this field more recognizable. Literary prose, poetry, correspondence between literary figures, treatises, and notes on the history of literature can be found in such works. This study will provide information about the poet al-Luqaymî and his life, as well as the poems he wrote about the people and places he visited during his journey in al-Quds.

**Keywords:** Arabic Literature, Travelogue, al-Quds, Muştafâ As'ad al-Luqaymî, *Mawâniḥ al-uns bi riḥlati li-wâdi al-Quds*.

### **Bir Şair Olarak Mustafa Esad el-Luqaymî'nin Kudüs Gezisi**

**Öz:** Bu çalışmanın konusu, 18. yy.da yaşamış Mısırlı şairlerden Mustafa Esad el-Luqaymî'nin (öl. 1178/1765) yaptığı gezinin bir bölümüdür. Bu gezi esnasında söylediği şiirlerin ortaya konulması ve seyahatini anlattığı *Mevâniḥu l-uns bi riḥleti li wâdi'l-Quds* isimli eserinin Kudüs bölümünün bir seyahatname olarak Arap edebiyatı açısından tanıtılması çalışmanın amaçları arasındadır. Bu eserde şair, altı ay süren yolculuğunu anlatmaktadır. Bu yolculuk 1143/1731 tarihinde Dimyat'tan başlamış, sırasıyla Kudüs, Şam ve Lübnan'la devam etmiş, tekrar Dimyat'ta son bulmuştur. Bu çalışmada sadece, şairin Kudüs gezisinde söylediği şiirler ele alınmıştır. Bazı şiirlerinde güçlü bir sembolizmin izlerine rastlanmaktadır. Kendi yaşadığı manevi tecrübeleri de şiirlerine yansıtmıştır.

Seyahatnameler üslupları ve muhtevaları yönüyle edebiyatın ilgilendiği türler arasındadır. Bu tür eserler edebî üslûbun nasıl geliştiğinin anlaşılması açısından önemli ipuçları içermektedir. Çok farklı sebeplerle insanlar yaptıkları yolculuklarda yaşadıklarını, gördüklerini ve hissettiklerini yazarak bu notları başkalarına aktarmak istemiş dolayısıyla seyahatname türü eserler ortaya çıkmıştır. Arap edebiyatında seyahatname alanında verilen ilk eserler genellikle coğrafya tanıtımının yapıldığı çalışmalardır. İlerleyen dönemlerde yazılmış, coğrafya tanıtımının yansira edebî ürünlerin, özellikle şiirlerin çokça yer aldığı bir tür haline gelmiş örneklerine de sıkça rastlanılmaktadır. Seyahat olgusu Arap edebiyatçıları açısından düşünüldüğü takdirde ilk göze çarpan hususun, genellikle dinî saiklerle, ibadet amaçlı kutsal yerlere yapmış oldukları yolculukları yazmış olmalarıdır. Bu konuda Hz. Peygamber'den rivayet edilen bir hadisin de motive edici bir etkisi olduğu aşikârdır. Bu rivayette de geçtiği üzere yolculuk yapılması uygun görülen üç cami Kâbe, Mescid-i Nebi ve Mescid-i Aksa'dır. Çalışmaya konu olan yolculuk bir hac yolculuğu değildir. Ancak eserin muhtevalarında da görüldüğü üzere onun, dinî duyguların çok yoğun bir şekilde gündeme geldiği, manevi hazzın daha ön planda tutulduğu bir yolculuk olduğu görülmektedir. Çünkü yolculuğun yoğun olarak geçtiği ve dinî duygularla yapılacak ziyaret mekânlarının ve makamlarının çok olduğu ana merkez Kudüs olmuştur. Üç büyük dinin kutsal kabul ettiği bu tarihi şehrin her bir köşesi peygamberlerin ve din büyüklerinin hatıraları ile doludur. Müslümanlar nezdinde ise Kudüs'ün önemi ilk kible olması, Hz. Peygamber'in oradan Mirac'a çıkması gibi hususlardan kaynaklanmaktadır. Müellif Kudüs dışında başka yerleri de gezmiş olmasına rağmen sadece Kudüs'e seyahat etmiş gibi kitabının başlığında Kudüs yolculuğuna dikkat çekmiştir. Hâlbuki Kudüs ziyaret ettiği merkezlerden sadece biriydi, ancak en önemlisiydi. Şair, yoğun dinî duygularla gerçekleştirdiği Kudüs gezisinde belki de yaşadığı manevi coşku sayesinde sık sık şiir söylemiştir. Kudüs'te ziyaret ettiği yerlerin en önemlisi tabii ki Mescid-i Aksa'nın ve Kubbetü's-Sahra'nın bulunduğu harem bölgesi ve bir anısı bulunan tarihi-kutsal yerlerdir. Bu önemli yerler dışında Hz. Peygamber'in Miraç'taki bineği Burak'ın bağlandığı yeri, Hz. Süleyman'ın atlarını bağladığı tavlâyı, Hz. İsa'nın beşiğini, şehrin surlarını, Rahmet Kapısı Mezarlığı'nı, Mâmillâ Mezarlığı'nı, Zeytin Dağı'nı, Bâbu'l-esbât'ı (Kabileler Kapısı), sahabelerden 'Ubâde b. eş-Şâmit (öl. 34/654) ve Şeddâd b. Evs'in (öl. 58/678) kabirlerini, Selman-ı Fârisî'nin (öl. 36/656 [?]) makamını, Hz. Meryem'in kabrinin bulunduğu Cüsmâniyye Kilisesi'ni (Gethsemane, Tüm Milletler Kilisesi), Hz. Musa'nın kabrini, Hz. Davud'un kabrini, 'Uzeyr Peygamber'in makamını, Hz. Eyyûb Kuyusu ve Sülvân Pınarı'nı da ziyaret etmiştir. Sadece kutsal yerleri ziyaret etmekle yetinmeyen şair, orada yaşayan önemli şahıslarla görüşüp onlarla bilgi alış-verişinde bulunmuş, bazılarının da manevi tecrübelerinden, irşat ve yönlendirmelerinden istifade etmiştir. Görüştüğü şahıslardan bazıları, Halvetiyye tarikatının Bekriyye şubesinin kurucusu olan Mustafa el-Bekrî eş-Şiddîkî (öl. 1162/1749), Şâfi'î fakihlerden Muhammed el-Halîlî (öl. 1147/1734), Mescid-i Aksa'nın hatiplerinin reisi olan Nureddin el-Cemâ'î, Ahmed el-Muekkî (öl. 1187/1773), Ali ed-Dağîstânî (öl. 1199/1784), Kudüs'teki Hanefîlerin müftüsü Ebubekir el-'Alemî ve Şâfi'îlerin müftüsü Abdulmu'tî eş-Şâfi'î'dir (öl. 1154/1741). Seyahatnamelerde bulunan manzum ve mensur edebî malzemenin gün yüzüne çıkarılması, Arap edebiyatının bir türü olan rihle/rehalât literatürüne katkı sağlayacak ve bu alanda telif edilmiş yapıtların daha da tanınır olmasını sağlayacaktır. Edebî nesir, şiir, edebiyatçılar arası yazışmalar, risaleler, edebiyat tarihi ile ilgili notlar bu tür eserlerde bulunabilmektedir. Çalışmada şair el-Luqaymî ve hayatı hakkında bilgi verilecek ve yaptığı seyahatin Kudüs kısmında ziyaret ettiği yerler ve şahıslar hakkında söylediği şiirler ele alınacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Arap Dili ve Edebiyatı, Seyahatname, Kudüs, Mustafa Esad el-Luqaymî, Mevânihu'l-uns bi riħletî li vâdi'l-Ķuds.

## Giriş

Seyahatnameler bir gezgin tarafından herhangi bir coğrafyada yapılan gezi ile ilgili izlenimlerin anlatıldığı eserlerdir. Bu tür eserler her ne kadar çeşitli amaçlarla yapılan gezilerle ilgili notların yer aldığı eserler olsa da muhteva açısından çok zengin bir içeriğe sahiptir. Sözkonusu eserler, gezilen yerin şekilsel coğrafi özelliklerinden başlayarak, tarih, siyaset, ekonomi, dil, kültür, edebiyat, sosyoloji, etnografya, zooloji, antropoloji, botanik vb. pek çok alanla ilgili çok renkli bir içerikle karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli coğrafyaların bilgi sahibi olunmayan gizemli yönleri seyyahlar tarafından anlatılarak farklı zaman ve mekânlara taşınmış olmaktadır.<sup>1</sup> Seyahatnamelerde kullanılan dil ve ele alınan edebî türler ya da üsluplar edebiyatı ilgilendirmekte ve bu tür eserler edebiyatın konusu olmaktadır. Ayrıca eğer seyahati gerçekleştiren kişi bir edebiyatçı ise gezdiği yerde bulunan edebiyatçılar ve bilim insanları ile yaptıkları mülakatlar o bölgenin edebî mahfilleri açısından bilgi vereceği için edebiyat tarihi bağlamında eşsiz

<sup>1</sup> Nasır Abdurrazık el-Mevâfi, *er-Rihle fi'l-Edebi'l-'Arabî* (Kahire: Camiatu Kahire, 1995), 23; Fuad Kandîl, *Edebü'r-Rihle* (Kahire: Mektebetu Dâr'il-'Arabiyye, 2002), 18; İbrahim Ünal, *Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Seyahatname* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 9-10.

bilgiler sunmaktadır. Seyahatnameler kendi döneminde yaşayan insanlara seslendiği kadar sonraki çaḡlara da seslenebilmekte<sup>2</sup> ve geçmişle gelecek arasında bir köprü vazifesi görmektedirler.<sup>3</sup>

Seyahatnameler daha önceleri bir edebî tür olarak görülmezken özellikle Batı edebiyatının etkisiyle, son iki yüzyılda Arap edebiyatında edebî tür olarak yerini almıştır. Şevki Dayf (öl. 2005) klasik dönemde yazılan coğrafya kitaplarının, bir coğrafya kitabı olarak değil de riḥle/reḫalât/seyahatname türünde yazılmış edebî eserler olarak görülmesi gerektiği düşüncesindedir.<sup>4</sup>

Gezi edebiyatı ile ilgili eserlerin konuları gezginin seyahati yapıp amacı, bakış açısı ve psikolojik durumuna göre değişiklik arz etmektedir. Bir anlamda merkezde gezgin yer almakta ve kendi önceliklerine göre eserini oluşturmaktadır. Seyahatnamelerin ortaya çıkışında dostların ve yöneticilerin istekleri, kişinin kendi ilim ve kültürünü geliştirmek istemesi, özellikle hac ve umre gibi dini vecibeleri yerine getirmede başkalarına rehberlik yapmak için yolculuğunu anlatmak istemesi gibi sebepler bulunmaktadır.<sup>5</sup>

Kudüs, üç büyük semâvî din tarafından kutsal kabul edilen, kutsallığı Kur'ân'da ve Hz. Peygamber'in hadislerinde zikredilen kadim bir şehirdir. Bu özelliği sebebiyle tarih boyunca önemini korumuş, üç büyük dinin mensupları tarafından ilgi odağı haline gelmiş ve Müslümanlar tarafından Mekke ve Medine'den sonra en kutsal şehir olarak kabul edilmiştir. Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebi'den sonra en önemli mescid olan Mescid-i Aksa'nın orada bulunması ve Hz. Peygamber'in ibadet etmek maksadıyla oraya seyahat edebileceğini belirten hadisi<sup>6</sup> Kudüs'ün ziyaret edilmesinde teşvik edici rol oynamıştır. Ayrıca Kudüs, Müslümanların ilk kıblesi, Hz. Peygamber'in Mirac'a çıktığı şehir, sınırları dâhilinde pek çok kutsal yer, peygamber kabri ve makamı olması, Kudüs âlimleri ile görüşüp onlardan ilim almak gibi sebeplerle de eskiden beri ziyaret edilegelmiştir. Eskiden beri bazen hac yolculuğu sırasında da ziyaret edilen Kudüs, hâlen pek çok insan tarafından ziyaret edilmektedir. Kudüs'ü ziyaret eden bazı edebiyatçı/şairler bu gezi ve gözlemlerini edebî bir üslupla anlatarak edebiyat sahasına katkıda bulunmuşlardır.<sup>7</sup> Arap edebiyatında da yapılan yolculukların anlatıldığı pek çok eser bulunmaktadır.

Seyahatname türünde eser veren edebiyatçılardan biri de Mustafa Esad el-Luḳaymî'dir (öl. 1178/1765). Eserinin ismi *Mevâniḥu'l-uns bi riḫletî li vâdi'l-Ḳuds*'tür (*Kudüs Vadi'sine Seyahatimde Ünsiyet Bağışları*). Müstakil bir şiir divanı olan ancak diğer eserlerinde de yüzlerce beyit şiire yer veren müellif, seyahatnamesinde de bu üslubunu korumuştur.

el-Luḳaymî'nin Kudüs gezisi hakkındaki eserleri üzerine çalışma yapan araştırmacılar tarafından mukaddimelerde verilen bilgiler ve bir dergide yayınlanan bir makale<sup>8</sup> dışında bir çalışma tespit edilememiştir. Bu yazarlardan ilki müellifin çalışmaya konu olan eserini kritik eden Riyâḫ Abdülhamid Murad'dır. Esere yazdığı mukaddimede şairin hayatı hakkında bilgi verilerek eserin değeri üzerinde durulmuştur.<sup>9</sup> Diğer yazar ise el-Luḳaymî'nin *Leḫâifü Unsi'l-celîl fî ziyareti beyti'l-Ḳudsî ve'l-Ḥalîl* isimli eserini, 2000 yılında Nâblus'ta Câmîati'n-Necâḫ el-Vaḫaniyye Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak tahkik eden ve üzerinde araştırma yapan Halid Abdülkerim el-Hemşerî'dir. Bu konuda ülkemizde müstakil herhangi bir çalışma olmamakla birlikte İbrahim Ünalın'ın *Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Seyahatname* (Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2021) başlıklı yayımlanmamış doktora tezinin 73-83 sayfaları arası el-Luḳaymî ve *Mevâniḥu'l-uns bi riḫletî li vâdi'l-Ḳuds* adlı eserine ayrılmış durumdadır. Bu makalenin şiirlere öncelik vererek şairin seyahatini anlatması, ilgili bölümden farklı olan yönüdür.

## 1. Mustafa Esad el-Luḳaymî'nin Hayatı

Osmanlı Mısırî âlim ve edebiyatçılarından olan el-Luḳaymî yaptığı seyahatler dışında ömrünü Mısır'da geçiren, yöneticilerle çeşitli temaslar kuran ve ilmi çevrelerle sürekli iletişim halinde olan bir şahıstır.

<sup>2</sup> Bâki Asiltürk, "Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler", *Turkish Studies* 4 /1-1 Winter (2009), 912.

<sup>3</sup> Ahmet Gemi, "Arap Edebiyatında Seyahatnâme/Rihle Türü Bağlamında Meşhur Arap Seyyahların Gözüyle Mardin", *Doğu Araştırmaları* 16 (Şubat 2016), 39-40.

<sup>4</sup> Şevkî Dayf, *er-Reḫalât* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1987), 12.

<sup>5</sup> Kandîl, *Edebü'r-Rihle*, 19-21; Abdurrahman Demircan, *Arap Edebiyatında Seyahatname Türü ve Seyahatnameler* (Van: Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 53.

<sup>6</sup> "Sadece üç mescid için yolculuğa çıkınız: (Mekke'deki) Mescid-i Haram, (Medine'deki) benim mescidim ve (Kudüs'teki) Mescid-i Akşâ." bk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Lü'lüü ve'l-mercân fime'ttefeka 'aleyhi's-Şeyḫân* (Kâhire: İsa el-Bâbî el-Ḥalebî, 1949), 2/97.

<sup>7</sup> Ünalın, *Seyahatname*, 10 vd.

<sup>8</sup> bk. 'Ammâr Tevfik Ahmed Bedevî, "'Arḫ ve tahlil riḫletu'l-Luḳaymî ile'l-Ḳuds 'Mevâniḥu'l-uns fî ziyareti li vâdi'l-Ḳuds'", *Mecelletu'l-İsrâ* 55 (ts.).

<sup>9</sup> bk. Riyâḫ Abdülhamid Murad, (*Mukaddime*) *Tehzîbu Mevâniḥu'l-uns bi-riḫletî li vâdi'l-Ḳuds* (Dımaşk: Vizâratu's-sekâfe, 2012), 5-35.

### 1.1. İsmi ve Ailesi

Mustafa Esad b. Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Muhammed b. Ali b. Selâhaddin el-Luqaymî eş-Şâfi'î ed-Dimyâfi, 1105/1693-94'te Mısır'ın Dimyât beldesinde doğmuş ve orada yetişmiştir. Babası Ahmed, kardeşleri Ömer, Muhammed Saîd ve Osman da şairdirler.<sup>10</sup> Müellif eserinde ailesinin, Ensar'dan sahabi Sa'd b. 'Ubâde el-Hazrecî'nin soyundan geldiğini ifade etmektedir.<sup>11</sup> Ataları arasında, döneminde büyük Hanefî âlim olan İbn Ğânim el-Mağdisî (öl. 1004/1596) de bulunmaktadır.<sup>12</sup> el-Luqaymî nisbesi Tâif'te bulunan el-Luqaym ismindeki köye dayanmaktadır.<sup>13</sup>

### 1.2. Hocaları<sup>14</sup>

İlim hayatına doğduğu şehir olan Dimyat'ta başlayan el-Luqaymî Arapça, Kur'an, hadis ve o dönemde bir çocuğun ilk aşamada tahsil edeceği diğer ilimleri, kardeşleri ile birlikte babasından almıştır. Gençlik çağında ise önce şehrinin âlimlerinden sonra seyahatlerinde karşılaştığı Filistin, Şam ve Hicaz âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. el-Luqaymî, kendi dönemindeki ilimlerin matematik ve feraiz ilimleri de dahil olmak üzere bir çoğunda pay sahibi olmuştur.<sup>15</sup> Aşağıda listelenen eserlerinden de anlaşılacağı üzere siyer, tasavvuf, edebiyat, matematik gibi branşlarda kitaplar telif etmiştir. Müellif, çağdaşı olan âlimler tarafından takdir edilmiş özellikle el-Murâdî (öl. 1206/1791) ve el-Cebertî (öl. 1240/1825) gibi biyografi âlimleri kendisinden övgüyle söz etmişlerdir. el-Murâdî, onun, edebiyat ve tarih alanlarında yetkin olduğunu ifade etmiştir. Kendilerinden ilim tahsil ettiği bazı hocaları şunlardır:

1. Abdullah b. Sâlim el-Basrî el-Mekkî (öl. 1134/1722). Babası ile birlikte hacca gittiğinde onunla karşılaşmış ve ondan ilim öğrenmiştir.
2. Döneminin meşhur âlim, şeyh ve şairi olan Abdülğani en-Nâblusî (öl. 1143/1731).
3. İsmail el-'Aclûnî (öl. 1162/1749). *Şahîhu'l-Buhârî*'yi el-'Aclûnî'den okuyan el-Luqaymî'ye hocası rivayet ettiği ve telif ettiği bütün kitaplarla ilgili icazet vermiştir.
4. Mustafa b. Kemaleddin eş-Şiddîkî el-Bekrî el-Ħanefî (öl. 1162/1749). Bu zatın irşadiyle Ħalvetiyye tarikatına intisap etmiştir.
5. Muhammed b. Muhammed el-Ħalîlî (öl. 1147/1734). el-Luqaymî söz konusu seyahatnamesinin bazı yerlerinde bu hocasından söz etmiştir.

### 1.3. Eserleri<sup>16</sup>

el-Luqaymî'nin eserlerinin çoğunun Arap edebiyatı alanında olduğu görülmektedir. Tespit edilebilen eserleri şunlardır:

1. *et-Teveşşul fi şerhi's-şadr bi't-tevessül bi ehli Bedr.*
2. *el-Ħulletu'l-mu'lemetu'l-behîce bi'r-rihleti'l-Ħudsiyyeti'l-muhîce*<sup>17</sup>
3. *TeĦâifu tahrîri'l-yerâ'a bi letâifi tahrîri'l-berâ'a.* Bu eser, bir şiir divanıdır.
4. *Resâil Keşîra fi'l-Ħisâb ve'l-Ferâiz.*
5. *SeĦhu suĦubi'l-edebi'l-me'ânî bi sūhi ravđi'l-âdâbi'r-rıdvânî.*<sup>18</sup>
6. Hocası eş-Şiddîkî'nin virdinin (zikir ve tesbihat) şerhi.
7. *Letâifu Unsi'celîl fi ziyareti beyti'l-Ħudsi ve'l-Ħalîl.*<sup>19</sup> Bu kitap, Ebü'l-Yümn el-Uleymî'nin (öl. 928/1522) *el-Ünsü'celîl bi-târîhi'l-Ħuds ve'l-Ħalîl* isimli kitabının muhtasarıdır.

<sup>10</sup> Muhammed Halîl el-Murâdî, *Silku'd-durer fi a'yâni'l-ħarnî's-sâniye 'aşer* (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1988), 4/154-155; Abdurrahman b. Ħasan el-Cebertî, *Târîhu 'acâibi'l-âsâr fi't-terâcim ve'l-aĥbâr* (Mısır: Dâru'l-Kutubi'l-Mışriyye, 1998), 1/367.

<sup>11</sup> Mustafa Esad el-Luqaymî, *Mevânihu'l-uns bi-rihleti li-vâdi'l-Ħuds* (Kahire: Dâru'r-Risâle, 2013), 5.

<sup>12</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 37.

<sup>13</sup> Riyâd Abdülhamid Murad, (*Mukaddime*) *Tehzibu Mevânihu'l-uns bi-rihleti li-vâdi'l-Ħuds* (Dımaşk: Vizâratu's-sekâfe, 2012), 6.

<sup>14</sup> Murâdî, *Silku'd-durer*, 4/155; Ünalın, *Seyahatname*, 75-77.

<sup>15</sup> Murad, *Tehzibu Mevânihu'l-uns*, 9.

<sup>16</sup> Murâdî, *Silku'd-durer*, 4/155; Ünalın, *Seyahatname*, 77-78.

<sup>17</sup> Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm li eşheri'r-ricâli ve'n-nisâi mine'l-'arabi ve'l-musta'ribine ve'l-musteşrikin* (Beyrût: Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, 2002), 7/230.

<sup>18</sup> Cebertî, *'Acâibi'l-âsâr*, 1/389.

<sup>19</sup> Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/230.

8. *el-Mudâmetu'l-urcuvâniyye fi'l-makâmeti'r-Rıdvâniyye*. Bu eser, Osmanlı Mısır'ının güçlü emirlerinden Rıdvân Kethüda 'Azebân el-Celfî'ye (öl. 1168/1755) methiyedir.<sup>20</sup>

9. *Neşru nefhati's-şafâ bi bişr's-şihhati ve's-şifâ*. Bu eser de Rıdvân Kethüda 'Azebân el-Celfî'ye methiyedir.<sup>21</sup>

10. Edebî risâleler.

11. *Nevâfihu'l-bed' li büşrâ maqdemo'r-rebî*.<sup>22</sup>

12. *Mevânihu'l-uns bi rihtet li vâdi'l-Şuds*.<sup>23</sup>

#### 1.4. Vefatı

27 Zilhicce 1178/17 Haziran 1765 tarihinde vefat eden el-Luqaymî ölmeden kısa bir süre önce kabrine yazılmak üzere<sup>24</sup> kısa bir şiirle kendi mersiyesini söylemiş ve ölümüne şöyle tarih düşürmüştür:<sup>25</sup>

قَبْرٌ بِهِ مَنْ أَوْتَقْتُهُ دُونَهُ \*\*\* وَعَدَا لِسُوءِ فِعَالِهِ فَتَحَوَّقَا

قَدْ ضَاعَ مِنْهُ عُمْرُهُ بِيَطَالَةٍ \*\*\* وَالْعَيْشُ فِيهِ بِالتَّكْدِيرِ مَا صَفَا

مَاذَا نَوَى قَبْرُ اللَّعِينِي أَرْحُوا \*\*\* مُسْتَمْتِحٌ لِلْعَمْرِ أَسْعَدُ مُصْطَلَقِي<sup>26</sup>

(Bu günahların kendisini zincirlediği kişinin kabridir. (O şimdiden) İşlediği günahlardan dolayı korkmaya başladı.

Boş işlerle ömrü heba oldu, günahlar sebebiyle oradaki yaşamı temiz olmadı.

el-Luqaymî kabrinde ne yaşadı tarih düşünüz: "Esad Mustafa'nın başışlanma talep ettiğini"

#### 2. *Mevânihu'l-uns bi rihtet li vâdi'l-Şuds* Adlı Eser Hakkında Değerlendirme

Mustafa Esad el-Luqaymî (öl. 1178/1765) seyahatnamesinde altı ay süren yolculuğunu anlatmaktadır. Bu yolculuk Zilkade ayında bir Salı günü 1143 (Mayıs/Haziran 1731) tarihinde Dimyat'tan başlamış, sırasıyla Kudüs, Şam ve Lübnan'la devam etmiş, 10 Cemaziyelevvel 1144/10 Kasım 1731 Pazartesi günü Dimyat'ta son bulmuştur. Seyahatnameyi, yolculuktan 20 yıl sonra edebî bir üslupla yazmıştır. Mısır'da uğradığı yerler Buḥayratu Tinnîs, Femu Ummi'l-Ferec, Qal'atu't-Ṭiyye, Huşeymoğulları'nın menzili olan er-Rummânî, Bi'ru'l-'abd, el-'Arîş ve Vâdi'l-Ḥarrûbî'dir. Filistin'de ise gezisine Refah'la başlamış sonra Gazze, Yibnâ, er-Remle, Yafa limanı, Kudüs, Tûr Zeytâ (Zeytin Dağı) ve el-Ḥalîl'e uğradıktan sonra Kudüs'e dönüp orada Muharrem ayının sonuna kadar kalmıştır. Daha sonra Nablus, Deyr Qaddîs, Sebṭâra veya Bestâra, Yâzûr, tekrar Yafa, Kefr Sâbe, Cebele, Ḥarbe, Kûr, tekrar Nablus ve Ḥânu'l-Minye'yi gezmiştir. Şam beldeleri gezisine ise Sa'sa' ile başlamış, sonra A'vec Nehri, Dimaşk, el-Mizze, Ḍumayr, ed-Dîmâs ve Ḥânu'd-Ḍahru'l-Aḥmer ile devam etmiştir. Lübnan'da en-Nebâṭiyye, Sayda ve Beyrut'u ziyaret etmiştir. Beyrut'tan gemiye binip 10 Cemaziyelevvel 1144/10 Kasım 1731 Pazartesi günü, yolculuğuna başladığı Dimyat'a ulaşmıştır.<sup>27</sup> Bu çalışmada yolculuğun sadece Kudüs gezisi kısmı ele alınmıştır.

Müellif kendi şiirleri ve başka şairlerin şiirleri ile eserini süsleyerek seci'li<sup>28</sup> bir üslupla edebî bir seyahatname ortaya koymuştur. Genelde kısa şiirlerle süslenen eserde yer yer makâme, yazışma ve nükteler de yer almaktadır. Şiirler aruz ölçüsü kullanılarak klasik kaside formatında oluşturulmuştur. Ayrıca âlim ve edebiyatçılarla karşılaşmalarında yapılan ilmî ve edebî sohbetlere de temas edilmiştir. Bu durumlar esere edebî bir değer kazandırmaktadır.

<sup>20</sup> Cebertî, 'Acâibu'l-âsâr, 1/325-394.

<sup>21</sup> Cebertî, 'Acâibu'l-âsâr, 1/384.

<sup>22</sup> Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin terâcimu muşannifî'l-kutubi'l-'arabiyye* (Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1993), 857.

<sup>23</sup> Bu çalışmada yararlanılan eserdir. Aşağıda bilgi verilecektir.

<sup>24</sup> 'Ammâr Tevfik Ahmed Bedevî, "Arç ve tahlil rihtetu'l-Luqaymî ile'l-Şuds 'Mevânihu'l-uns fi ziyaretî li vâdi'l-Şuds", *Mecelletu'l-İsrâ* 55 (ts.), 4.

<sup>25</sup> Murad, *Tehzîbu Mevânihu'l-uns*, 9.

<sup>26</sup> Ebced hesabına göre, مُصْطَلَقِي : 229 = 1178, أَسْعَدُ : 216, لِلْعَمْرِ : 598, مُسْتَمْتِحٌ :

<sup>27</sup> Mustafa Esad el-Luqaymî, *Tehzîbu Mevânihu'l-uns bi-rihtet li vâdi'l-Şuds* (Dimaşk: Vizâratu's-sekâfe, 2012), 12-13, 38.

<sup>28</sup> Nesir içindeki kafiye olarak tanımlanan seci' metne bir ahenk kattığından dolayı okuyuşu güzelleştirir, muhatapların gönüllerine işler ve onları metni dinlemeye daha istekli hale getirir. Seci' hakkında bk. Ebû Hilâl el-Ḥasen b. Abdullah el-'Askerî, *Kitâbu's-şinâ'ateyn el-kitâbe ve's-şî'r* (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 1952), 283-290.

el-Luqaymî, seyahatnamesine gayet güzel bir mukaddime yazmıştır. Allah'a hamd ve sena ettikten sonra Hz. Peygamber'e salât ve selam getirmiştir. Söz konusu başlangıç şu şekildedir:

أَحْمَدُ لِلَّهِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ، بَاعِثِ لَطَائِفِ النُّفُوسِ، شَوْقًا لِرِيَازَةِ الْقُدْسِ الْمَحْرُوسِ، وَأَنَارَ لَهَا بِالْوَجْدِ أَشْجَانًا  
جَدُّو بِالْعَزْمِ الْمَسِيرِ، وَتَمَكَّرُوا عَن سِنَاكِ الْجِدِّ مِنْ غَيْرِ تَفْصِيرِ، وَأَتَّخَذُوا التَّوَكُّلَ أَحْسَنَ سَمِيرِ، يَطُؤُونَ الْقُدَّافِدَ رِجَالًا وَرُكْبَانًا

el-Melik, el-Kuddûs olan, Kudüs şehrini ziyarete hasret çektiği için ruhların letafetini canlandıran ve (Kudüs) ziyareti için aşk ve çileyi depreştiren Allah'a hamdolsun.

Azimle seyahate çıktılar. İhmal etmeden, ciddiyetle işe koyuldular. Tevekkülün en iyi yoldaş edindiler. Yaya veya binikle düzlükleri geçtiler.

Yukarıdaki cümlelerde görüldüğü gibi cümle sonlarında nûn harfi kafiye olarak seçilmiş, ara cümlelerde ise birinci satırda sîn harfi ikinci satırda râ harfi kullanılmıştır. Metin içi kafiye üslubuyla devam eden mukaddimede daha sonra yazar, "...çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya..." ifadesiyle Kudüs'ün kutsallığını ifade eden el-İsrâ Sûresi birinci âyete değinmiştir. Ardından Hz. Peygamber'in "(ibadet için) sadece şu üç mescide yolculuk yapılır: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi ve Mescid-i Aksa"<sup>29</sup> hadisini zikrederek Kudüs ve Mescid-i Aksa'yı ziyaret etme özlemi içinde olduğunu belirtmiştir. İsrâ ve Mirac mucizelerinin yaşandığı yer olan Mescid-i Aksa'nın da Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebi gibi özel kılındığını, peygamberlerin ve meleklerin orada toplandığını ve onu ziyaret edenlerin bir takım manevi güzellikler yaşayacağını ifade eden müellif Mescid-i Aksa'yı öven şu beyitleri söylemiştir:<sup>30</sup> [el-Basî] ]

قَدْ حُصِّصَ الْمَسْجِدُ الْأَقْصَى بِمَانِحَةٍ \*\*\* فَكَانَ كَالشَّمْسِ حَلَّتْ ذُرُوءَ الشَّرَفِ  
صَلَّى الْمَلَائِكُ وَالرُّسُلُ الْكِرَامُ بِهِ \*\*\* وَكَوْنُهُ مَبْدَأُ الْمِعْرَاجِ غَيْرُ خَفِيِّ

Bir ihlanla ayrıcalıklı kılındı Mescid-i Aksa. Sanki o, şerefin zirvesine yerleşen güneş.

Melekler ve şerefli peygamberler orada namaz kıldı. Miracın başladığı yer olması ise zaten malum...

Ayrıca şair mukaddimede Mescid-i Aksa'ya duyduğu özlemi dile getiren şiirlere de yer vermiştir.<sup>31</sup>

H. 12. yüzyıl âlim ve edebiyatçıları bu eserinden dolayı el-Luqaymî'yi takdir ve tebrik etmiş, sekiz tanesi esere nazım ya da nesir olarak takriz yazmıştır. Bunlardan Halîl el-Kâmilî (öl. 1207/1792) eseri "değerli inci" olarak betimlerken Abdullah el-İdkâvî (öl. 1184/1770) "harika bilgiler ihtiva eden bir hazine" ifadesiyle tanıtmaktadır. Abdurrahman el-Bennânî (öl. 1198/1784) ise "eseri inceledim ve onun ulu bir ağaç olduğunu anladım. Gayet fasih ve belîğ bir kitap. Çiçeklerinin arasından kutsi kokular burcu burcu tütmekte ve her tarafından kutsal tecelliler zuhur etmektedir" cümlelerini söylemektedir.<sup>32</sup>

Rus şarkiyatçı İgnatij Julianoviç Kraçkovskij (öl. 1951) *Mevânihu'l-uns*'u şöyle tanıtmaktadır: "Müellif, bu eserinde, hatırladığı kadarıyla hatıralarını, yolculuğunda gördüğü ilginç şeyleri, karşılaştığı âlimleri ve mutasavvıfları anlatmaya çalışmakta ve bu meyanda pek çok şiir zikretmektedir."<sup>33</sup>

Müellif, yolculuğunun Kudüs'e kadarki kısmında yaşadıklarını anlattıktan sonra bir ikindi öncesi Kudüs'e ulaşmıştır. Şehrin, kendisini müjde, tebrik, sevinç ve zaferle karşıladığını ifade eden müellif, şehir kapısında durup bir Fatihâ<sup>34</sup> okuduğunu söylemektedir. Daha sonra yetkililerden ve şehrin eşrafından izin isteyerek şehre giren müellif, bunun güzel bir edep olduğuna dikkat çekmiştir.<sup>35</sup>

<sup>29</sup> Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhih* (Dâru Tavki'n-Necât, 2001), "Fadlu's-salâti fi Mescidi Mekke ve'l-Medîne", 1.

<sup>30</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 35-36.

<sup>31</sup> Bazı örnekler için bk. Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 37-38.

<sup>32</sup> Bedevî, "Rihletu'l-Luqaymî", 4.

<sup>33</sup> İgnatij Julianoviç Kraçkovskij, *Târîhu'l-edebi'l-cuğrâfi'l-'Arabî*, çev. Şalâhuddin 'Usmân Haşim (Kahire: Lecnetu't-te'lif ve't-terceme ve'n-neşr, 1963), 755.

<sup>34</sup> Şehre ilk girişte, Kur'ân'ın açılış sûresi olduğu için Fâtihâ tercih edilmiş olabilir.

<sup>35</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 102.

### 3. Kudüs Seyahati

Duygulu bir şair olan el-Luḳaymî'nin Kudüs'e duyduğu hasret ve özlem, ona bu yolculuğu yaptırmıştır.<sup>36</sup> el-Luḳaymî eserinin mukaddimesinde gönlünün, Kudüs'teki önemli yerleri görme ve sūfi kişilerle karşılaşma arzusuyla yanıp tutuştuğunu ifade etmektedir.<sup>37</sup> Dolayısıyla onu yolculuğa çıkaran hususun, bu duygu ve düşünceler olduğu anlaşılmaktadır.<sup>38</sup>

Şairin, Kudüs'e yaklaşırken şehri bir vadi içinde uzaktan görünce dudaklarından dökülöveren 19 beyitlik şiirinin son iki beyti şöyledir:<sup>39</sup> [el-Basîṭ]

وَاهِنَ عَلَى الدَّرَّةِ الْبَيْضَاءِ فِي مَرَحٍ \*\*\* فَفَعْدُ مُبِيحَتٍ مِنَ الرَّحْمَنِ إِصْلَاحًا

وَإِخْلَعُ لِنَعْلَيْكَ<sup>40</sup> وَأَدْخُلْ لِلسُّتُورِ فَفَعْدُ \*\*\* وَأَفَاكَ نُورٌ يُنَادِي الْقُدْسُ قَدْ لَاحَا

*Neşe içinde beyaz inciye sevin! Çünkü Rahman'dan sana bir iyilik verildi.*

*Ayakkabılarını çıkar ve hayâ içinde gir! Sana geldi, "Kudüs göründü!" diye nida eden bir nur.*

Bu beyitlerde Kudüs beyaz bir inciye benzetilmektedir. Kudüs'e girmekle kutsal bir şehre girildiği hatırlanmalı, tıpkı Hz. Musa'ya emredildiği gibi oraya hürmeten mecazen de olsa ayakkabıların çıkarılması gerektiği unutulmamalıdır. el-Halil kapısından Kudüs'e giren yazar, samimiyet ve saadetin kendisine yol göstermesiyle Mustafa el-Bekrî eş-Şiddîkî'nin<sup>41</sup> (öl. 1162/1749) evine misafir olmuş ve Hz. Peygamber'in soyundan gelen ve Halvetiyye tarikatının Bekriyye şubesinin kurucusu olan el-Bekrî hakkında övgülerde bulunmuştur. Bu ifadelerin bir kısmı şöyledir:<sup>42</sup>

فُطِبَ دَائِرَةُ الْأَفْلاكِ الْحَيْثِيَّةِ، وَاسْطَطَ عَقْدُ الْعِصَانِيَّةِ الْهَاشِمِيَّةِ، خُلَاصَةَ السَّادَةِ الْأَشْرَافِ، وَصَفْوَةَ بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ، مِنْ فَاقَ مَجْسِنِ سَيْرَتِهِ النُّجُومِ الرَّؤَاهِرِ، وَبِجَمِيلِ طَلْعِهِ الْبُدُورِ  
النَّوَاضِرِ، الرَّاسِخِ فِي الْعِلْمِ الْإِلَهِيِّ، الْكَاشِفِ عَنْ أَسْرَارِ الْحَقَائِقِ كَمَا هِيَ؛ أَسْتَأْذِنُ كُلَّ أَسْتَأْذِنٍ، وَمَلَاذِكُ كُلِّ مَلَاذِكٍ؛ مَوْلَانَا السَّيِّدِ مُصْطَفَى الْبَكْرِيِّ الصِّدِّيقِيِّ قَدَسَ اللَّهُ سِرَّهُ الشَّرِيفَ وَأَسْكِرْنَا  
مِنْ كَأْسِ خَمْرِهِ الرَّجِيحِيِّ؛ فَبِرَوَيْتِهِ وَرَدَّتْ عَلَيَّ وَارِدَاتُ السُّرُورِ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ، وَأَيْقَنْتُ بِبُلُوغِ الْمَآرِبِ وَالْمَطَالِبِ؛ وَعِنْدَ ذَلِكَ جَادَ الْجَفْنُ بِالذُّمُوعِ وَسَمِحَ، لِمَا اعْتَرَاهُ مِنَ الْمَسْرَةِ  
وَالْفَرَحِ.

"Manevi âlemler dairesinin kutbu, Haşimî sülalesinin gerdanlığının en değerli taşı, seyyid ve şeriflerin hülâsası, Abdimenâf oğullarının özü, güzel ahlakıyla parlayan yıldızlardan, güzel yüzüyle de ışık saçan dolunaylardan daha üstün, ilm-i ilâhîde derinleşen, hakikatin sırlarını olduğu gibi açığa çıkaran, hocalar hocası, sığınaklar sığınağı, Mevlânâ es-Seyyid Mustafa el-Bekrî eş-Şiddîkî, Allah onun sırlarını kutsasın ve halis şarap kâsesinden bizi sarhoş eylesin. Onun bereketiyle bana her taraftan mutluluklar geldi. Böylece hedeflere ve arzulara nasıl ulaşılacağına dair kesin bilgi sahibi oldum. O esnada göz, yaşadığı sevinç ve mutluluktan dolayı bolca yaş döktü."

el-Luḳaymî, kendisini güler yüz, tatlı dil hoş sohbetle karşılayan el-Bekrî'yi şu beyitlerle övmüştür:<sup>43</sup> [el-Kâmil]

مَوْلَى تَحَلَّى بِالْفَضَائِلِ وَالتَّقَى \*\*\* وَأَشَادَ مِنْ طَرِيقِ الْحَقِيقَةِ مَعَهْدًا

وَدُعِيَ إِلَى التَّهَجِّ الْقَوِيمِ مَسْلُكًا \*\*\* إِطْرِيقَةٍ مِنْهَا شَهْدَانَا الْمَشْهَدًا

*Fazilet ve takva ile süslenmiş bir efendi, hakikat yollarından bir meclis vücuda getirdi.*

*Takip edilme açısından sağlam bir yola çağırıldı. Biz de o yollardan bir yolun, şahit olduk sahnelerine.*

Sonra el-Bekrî'den izin isteyen müellif el-Harem'i (Mescid-i Aksa) ziyaret ederek ona bir şiirle seslenmiştir ki bazı dizeleri şöyledir:<sup>44</sup> [el-Basîṭ]

يَا حَبْدًا الْمَسْجِدُ الْأَقْصَى لَهُ الشَّرْفُ \*\*\* مِنْ جَاءَهُ زَائِرًا تُحْدَى لَهُ التُّخْفُ

<sup>36</sup> Ünalın, *Seyahatname*, 79.

<sup>37</sup> Luḳaymî, *Mevânihu'l-uns*, 37.

<sup>38</sup> Bedevî, "Rihletu'l-Luḳaymî", 5.

<sup>39</sup> Luḳaymî, *Mevânihu'l-uns*, 101-102.

<sup>40</sup> Taha 20/12'de geçen ve Hz. Musa kutsal Tuvâ vadisinde iken kendisine hitaben söylenen فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ (Ayakkabılarını çıkar) ifadesinden iktibastır.

<sup>41</sup> el-Luḳaymî'nin dedesinden icazet alan el-Bekrî'nin hayatı hakkında bk. Murâdî, *Silku'd-durer*, 4/190-200; Cebertî, *'Acâibu'l-âsâr*, 1/281-282; Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/239; Ali İhsan Yurt, "Bekrî, Kutbüddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/369.

<sup>42</sup> Luḳaymî, *Mevânihu'l-uns*, 103.

<sup>43</sup> Luḳaymî, *Mevânihu'l-uns*, 103.

<sup>44</sup> Luḳaymî, *Mevânihu'l-uns*, 104.



ناهيك من ثالث الحرمين منزلة \*\*\* طوبى لمن زاره أو فيه يعتكف  
فيه تضاعف أعمال التقى درجاً \*\*\* فالتائبون لهم في ذلك مزدلف  
كأنه فلک والعاكفون به \*\*\* بدور تم علاها السعد والشرف

*Ne güzel şu Mescid-i Aksa, Ona aittir şeref! Kim ona ziyaretçi olarak gelirse hediyeler verilir kendisine.*

*İki haram beldenin (Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi) üçüncüsü olanın (Mescid-i Aksa) mertebesi zaten malum, asıl ne mutlu onu ziyaret edene ve orada itikâfa girene!*

*Orada takvalı amellerin derecesi kat kat artar ve orasıdır âbidlerin toplanma yeri.*

*Sanki o bir semâ, orada ibadete kapananlar ise üstlerinde saadet ve şerefin bulunduğu birer dolunaydırlar.*

Müellif bir süre Mescid-i Aksa'da ibadet ettikten sonra tekrar el-Bekrî'nin evine dönmüştür. Sabah olduktan sonra Şâfiî fakihlerden Muhammed el-Ĥalîlî<sup>45</sup> (öl. 1147/1734) ile görüşmek üzere ayrılmıştır. İki beyitle yaşadığı samimiyet ve dostluk duygularını ifade eden müellifi, el-Ĥalîlî sevinçle karşılamıştır. el-Luqaymî onun elini öperek hayır dualarını istemiştir. el-Ĥalîlî'nin şeriat, tarikat ve hakikat ilimlerini cem ettiğini ifade eden el-Luqaymî ondan istifade etmiş ve sohbet esnasında orada bulunan ilim adamlarını el-Ĥalîlî'ye sordukları soruya verilen cevabı dinlemiş ve Ebu'l-Ĥasen eş-Şufterî'ye (öl. 668/1269) ait bir şiirle müzakereye katkıda bulunmuştur.<sup>46</sup>

el-Bekrî, el-Luqaymî'ye Kudüs'te Sultaniye (el-Eşrefiyye) Medresesi'nin karşısında Kubbetu's-Sahra civarında halvete girmesini emretmiştir. Halvete girdiği yerde bir coşkunluk yaşadığını ve kalbinden sıkıntıların gittiğini belirten şair samimi duygularının şu şekilde döküldüğünü ifade etmiştir:<sup>47</sup> [el-Kâmil]

بالمسجد الأقصى خطيب بخلو \*\*\* من أفتها شئس السور تلوح  
من حلها يلقي بها كثر الصمما \*\*\* ولدته من شرح الصبور شروح  
بمشارق الأنوار ساطعة السننا \*\*\* وبشرها أربح العبير يموح

*Mescid-i Aksa'da halvete girmek nasip oldu. Onun ufkunda mutluluk güneşi doğar.*

*Kim orada ikamet ederse selamet hazinesiyle karşılaşır ve onda iç huzuru vardır.*

*Nurların parlamasıyla ışık yayılmış, ortaya çıkmasıyla da burcu burcu kokular dağılmıştır.*

Bir pazartesi günü Burak'ın bağlandığı yeri, Hz. Süleyman'ın atlarını bağladığı tavlayı ve Hz. İsa'nın beşiğini ziyaret eden el-Luqaymî, yol tarafındaki Cehennem Vadisi'ne bakan şehrin surlarına çıkmıştır. Orada bir Yahudi Mezarlığı gören şair şu şiiri söylemiştir:<sup>48</sup> [el-Basîṭ]

أنظر إلى حكمة الأسماء إن \*\*\* لها سراً بديعاً وهذا القول مُشْتَهَرُ  
شهدت في القدس حقاً باب رحمته \*\*\* للمؤمنين قُبوراً إذ بما ظفروا  
بُشرى لهم فيها فأروا برحمته \*\*\* أما اليهود يوادى النار قد قُبروا

*İsimlerin hikmetine bak! “Onların harikulade sırları vardır” ve bu söz meşhurdur.*

*Kudüs'te, hakikaten müminler için mezarlık olmuş Rahmet Kapısı'nı gördüm ki orayı elde etmişlerdir.*

*Müjdeler olsun onlara ki orada onun rahmetini elde ettiler. Yahudiler ise Cehennem Vadisi'ne defnedildiler.*

Bu şiirde şair, mezarlıkların bulunduğu yerlerin isimlerinden yola çıkarak müminlere Rahmet Kapısı'ndaki, Yahudilere ise Cehennem Vadisi'ndeki mezarlıkların denk geldiğini ifade ederek bu isimlendirmelerde bir sırının olduğuna dikkat çekmiştir. Oradan Tövbe ve Rahmet Kapısı'na yönelen şair, Mescid-i Aksa'ya varmıştır. Orada içtiği sudan manevi bir haz aldığına dikkat çeken şair şu beyitleri söylemiştir:<sup>49</sup> [el-Basîṭ]

كأس به حمرة الإيناس خالية \*\*\* تملو لمترشيف منه إذا ارتشفا

<sup>45</sup> Murâdî, *Silku'd-durer*, 4/94-97.

<sup>46</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 105-106.

<sup>47</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 107.

<sup>48</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 107.

<sup>49</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 109.

قَدِ ارْتَوَى قُلَيْبِي الصَّادِي بِمُؤَدِّهِ \*\*\* لَمَّا رَوَى ابْنُ مَعِينٍ مِنْ حَدِيثِ شَقَا

فَعَجَّ عَلَى خَانَةِ الْقُدَيْبِيِّ إِنَّ بِهِ \*\*\* مِنَ الْأَمَانِيِّ لَعْنٌ وَأَفَاهُ مُزْدَلِقَا

*Bir kadeh ki içindeki ünsiyet şarabı tatlıdır. İçene tatlı gelir, ondan yudumladığında.*

*Susamış kalbimi kaynağıyla suladı. İbn Ma'in<sup>50</sup> şifa veren bir hadis rivayet ettiğinde.*

*Mukaddes meyhaneye yerleş, çünkü ondadır arzular, yakınlaşarak ona gelenlere.*

Bu beyitlerde şair, Mescid-i Aksa'yı ziyaret edenin manevi bir coşkunluk yaşayacağını şarap ve meyhane kelimelerini kullanarak sembolik bir anlatımla ifade etmiştir.

Mescid-i Aksa ziyaretini bitiren şair, hacıların ihramdan çıkarken yaptıkları işlemleri yapıp şu mısraları terennüm etmiştir:<sup>51</sup> [el-Kâmil]

وَأَفَيْتُ أَقْصَى مَسْجِدًا تَنْسَلُكَ \*\*\* وَبَدَّلْتُ مِسْكَ عَبِيرِهِ أَمْسَلُكَ

وَسَلَّكَتُ فِيهِ لِلزِّيَادَةِ مَسْلُكَ \*\*\* لِقَبُولِهِ أَرْجُو فِعْمَ الْمَسْلُكَ

فَهُنَاكَ حَقًّا يَحْمَدُ الْقَوْمُ السُّرَى \*\*\*<sup>52</sup> لِمَا نَرَى إِجْبَائُهَا لَا يُبْرَكُ

*İbadet ettiği en uzak mescide vardım ve güzel kokularından misk izlerine tutundum.*

*Orada bir yola girdim (ecri) artırmak için. Kabulünü umarım, ne güzel yol idi!*

*Orada gerçekten "kavim gece yolculuğuna hamd eder", ihyasından vazgeçilmeyecek güzel âdetler için.*

Bir ikinci vakti arkadaşları ile Kudüs Kalesi'ne çıkan şair, kalenin burçlarını âdeta yıldızların doldurduğunu ve oraya çıkanların yükselmeleriyle gökyüzüne kulak verdiklerini ifade ederek kaleyi şu dizelerle methetmiştir:<sup>53</sup>

وَلِقَلْعَةِ الْقُدْسِ الشَّرِيفِ تَفَاخُرُ \*\*\* إِذْ زَايَحَتْ شُرُفَاتُهَا الْأَفْلَاحَا

وَيَكَادُ مَنْ يَرْفَى سَمَاءَ سَمَائِهَا \*\*\* بِسُمُومِهَا أَنْ يَسْمَعَ الْأَفْلَاحَا

*Kuds-i Şerif Kalesi övünmektedir, burçlarını yıldızlar doldurduğunda.*

*Onun semasına çıkan yücelmesiyle neredeyse gökleri dinleyecek.*

Zilkade ayının sonunda bir Salı günü arkadaşları ile birlikte Tûr-i Zeytâ'ya (Zeytin Dağı) Bâbu'l-esbât (Kabileler Kapısı) tarafından çıkıp orayı ve Bâbu'r-rahme (Rahmet Kapısı) mezarlığını ziyaret eden el-Luḳaymî bu ziyaretlerle bir sevinç ve huzur yaşadığını ifade etmiştir. Bu mezarlıkta yatan önemli kişilerden iki sahabe, Kudüs'ün ilk kadısı 'Ubâde b. eş-Şâmit (öl. 34/654) ve Şeddâd b. Evs (öl. 58/678) hakkında söylediği şiirden bir kısmı şöyledir:<sup>54</sup> [el-Kâmil]

يَمَّ مَقَامَ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ \*\*\* وَالسَّنْهَمِ شَدَادِ لِبَابِ الرَّحْمَةِ

فَهُمَا الْإِمَامَانِ اللَّذَانِ تَفَيَّمَا \*\*\* مِنْ صُحْبَةِ الْمُخْتَارِ أُتِنَعَ دَوْخَةُ

شَهَدَا الْمَشَاهِدَ وَالْمَوَاقِفَ كُلَّهَا \*\*\* بُشْرَاهُمَا فَارَا بِأَرْفَعِ رُبِّيَّةَ

*'Ubâde b. eş-Şâmit ve cesur Şeddâd'ın, Bâbu'r-rahme'deki makamına yönel!*

*O ikisi, Hz. Muhtâr'ın (s.a.v.) sohbetinden en olgun ulu ağacı devşiren iki imamdır.*

*Savaşların ve önemli olayların tamamına şahit oldular. En yüksek rütbeyi kazanmakla müjdelendiler.*

Sonra kuzeye yönelip dağın eteğindeki Hz. Meryem'in kabrinin bulunduğu Cüsmâniyye Kilisesi'nin (Gethsemane, Tüm Milletler Kilisesi) kapısında durup bir miktar Kur'an okuyan şairin, Hz. Meryem hakkında söylediği şiirin bir kısmı şu şekildedir:<sup>55</sup> [eṭ-Ṭavîl]

<sup>50</sup> Vefat tarihi 233/848 olan tabiin dönemi hadis ve rical âlimi Yahya b. Ma'in olması muhtemeldir.

<sup>51</sup> Luḳaymî, *Mevânihu'l-uns*, 112.

<sup>52</sup> Bu ifade Arap mesellerinden biridir. Meselin bir hikâyesi olmakla beraber çalışıp çabalayan ve yorulan kişi, çalışmasının karşılığını aldığı yorgunluğuna hamd eder anlamında kullanılmaktadır. bk. Abdullah b. Muhammed İbn Ebu'd-Dünya, *et-Teheccüd ve kıyâmu'l-leyl* (Kahire: Mektebetu'l-Kur'an, 1414), 56.

<sup>53</sup> Luḳaymî, *Mevânihu'l-uns*, 114.

<sup>54</sup> Luḳaymî, *Mevânihu'l-uns*, 116-117.

<sup>55</sup> Luḳaymî, *Mevânihu'l-uns*, 117-118.

إِذَا حَزَبَ وَادِي الْقُدْسِ عَرَّخَ مُبَيِّمًا \*\*\* لَدَى طُورِهِ تَشْهَدُ سَقَامًا مُعْظَمًا  
فَأَعْظَمَ بِمَا صَدِيقَةً قَدْ تَنَبَّأَتْ \*\*\* كَفَاها اصْطَفَاؤُكُ<sup>56</sup> فَمَخَارٍ تَيَمَّمَا  
مَقَامٌ بِهِ نُورُ النَّبِيِّ إِذْ حَوَى \*\*\* كَمَا قَدْ رُوِينَا بِنْتِ عِمْرَانَ مَرِيَمَا  
رَبِيئَةُ مَخْرَابٍ خَلِيفَةُ مَعْبَدٍ \*\*\* بِقُدْسِ أَبُو يَحْيَى تَكْفَلَهَا كَمَا

*Kudüs Vadisi'nde (yürümek) zorlaştığında, Tûr Dağı tarafına yönelerek dur, büyük bir vadi göreceksin.*

*Orada gelecektek haber veren Siddika'yı (Doğru sözlü, Hz. Meryem) tazim et! Ona ait bir gurur olarak "seni seçti" ifadesi ona yeter!*

*Orada nübüvvet nurunu barındıran bir makam bulunmaktadır. Bir de bize, (orada) 'İmrân'ın kızı Meryem (in olduğu) rivayet edildi.*

*(O), mihrabın evlatlığı, Kudüs'teki mabedin halifesi. Nitekim Yahya'nın babası (Zekeriya) onun bakımını üstlenmişti.*

"Mihrabın evlatlığı" ve "mabedin halifesi" ifadelerinden Hz. Meryem'in Allah için mabede adanması olayına telmihte bulunmaktadır.

Hiz. Meryem'in makamından ayrılıp Tûr Dağı'nın zirvesine çıkan şair orada Hz. İsa'nın gökyüzüne kaldırdığı yeri ziyaret ederek şükür secdesine kapanmış ve bir şiir inşa etmiştir. Bu şiirin bazı beyitleri şöyledir:<sup>57</sup> [el-Kâmil]

أَمَلَيْتُ مِنْ لَوْحِ السُّرُورِ سَطُورًا \*\*\* حِينَ اتَّقَيْتُ مِنَ الْمُقَدِّسِ طُورًا  
وَشَمَّمْتُ مِنْ أَرْجَائِهِ عَزْفَ الشَّدَا \*\*\* أَرْجَاءَ بَطْنِي نَسِيمِهِ مَشُورًا  
لِلْأَنْبِيَاءِ بِهِ مَشَاهِدُ شُوهَدَتْ \*\*\* أَهَدَتْ قُلُوبَ الرَّائِرِينَ سُرُورًا  
مِنْهُ الْمَسِيحُ لَقَدْ سَمَا نَحْوَ السَّمَا \*\*\* فَسَمَا مَقَامًا فِي الْعَلَا مَشْهُورًا  
فَوَيْ لَأَسْعَدَ بِالْقَبُولِ بَشَائِرُ \*\*\* إِذْ كَانَ فِيهِ سَعِيهُ مَشْكُورًا<sup>58</sup>

*Mutluluk levhasından satırlar yazdım, Kudüs'teki Tûr'a çıktığımda.*

*Her tarafta esintilerinin arasında yayılmış hoş, güzel kokular kokladım.*

*Orada görülecek (ve) ziyaretçilerin kalplerine mutluluk hediye edecek peygamberlere ait sahneler var.*

*Mesih oradan gökyüzüne doğru yükseldi ve yücelikle meşhur bir makama çıktı.*

*O konudaki çabası takdir edilmiş olduğundan Es'ad için (bu ziyaret) kabul edilerek müjdeler verildi.*

Birinci beyitte şiirinin mutluluktan ortaya çıktığını belirten şair, son beyitte adını zikrederek şairlerin şiirin sonunda ad veya mahlas zikretme âdetini uygulamış olmaktadır. İkinci beyitteki أرجاء ve أرحاء kelimeleri arasında nakıs cinas; dördüncü beyitteki سما kelimeleri arasında ise tam cinas<sup>59</sup> gibi söz sanatları da dikkat çekmektedir.

Bazı önemli şahıslara ait kabirlerle birlikte sahabe Selman-ı Fârisî'nin (öl. 36/656 [?]) makamını ziyaret eden şair, onun hakkında şu şiiri söylemiştir:<sup>60</sup> [el-Basîl]

بِمَ هُدَيْتَ إِلَى أَمْنٍ وَإِيمَانٍ \*\*\* وَأَفْصَدَ مَقَامَ الصَّخَايِبِ الشَّهْمِ سُلْمَانَ  
الْفَارِسِيِّ بِأَلِ النَّبِيِّ مُلْتَحِقُ \*\*\* بَنَصِّ سَلْمَانَ وَمِنَّا آلِ عَدْنَانَ  
النَّاسِكِ الْعَابِدِ الصُّوفِيِّ مَنْ شَهِدَتْ \*\*\* لَهُ الْمَشَاهِدُ فِي التَّقْوَى بَعْرِفَانَ

*Dön, güven ve imana iletildin, cesur sahabe Selman'ın makamına yönel!*

*"Selman bizdendir" nassı ile Ehlibeyt'e, Adnanoğulları'na katılmış el-Fârisî (İranlı).*

*İrfanı sebebiyle takvasına hadiselerin şahitlik ettiği zahit (azla yetinerek kendini ibadete vermiş), abit (ibadet eden), sâfi.*

<sup>56</sup> Âl-i 'İmrân 3/42'de geçen اصْطَفَاؤُكَ kelimesine işaret edilerek iktibas (alıntı yapma) sanatı kullanılmıştır. Ancak âyette kelime biraz farklıdır.

<sup>57</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 118.

<sup>58</sup> el-İsrâ 17/19 ve el-İnsan 76/22'den iktibas edilmiştir.

<sup>59</sup> Cinaz, anlamları farklı, yazılış veya söylenişleri (sesleri) aynı yahut benzer olan kelimelerin bir arada kullanılmasıdır. bk. İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde fi mehâsini'ş-şi'ri ve âdâbihi ve naqdih* (Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1981), 545-565; Hulusi Kılıç - Kazım Yetiş, "Cinas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993).

<sup>60</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 123.

Kudüs'ün doğu tarafında, Zeytin Dağı'na yaklaşık 5 km mesafede bulunan 'Âzeriyye köyüne giden şair orada 'Uzeyr Peygamber'in makamının bulunduğu camiyi ziyaret etmiş, bu esnada dilinin bir şiir söylemeye başladığını ifade etmiştir. Bu şiirin bazı beyitleri şu şekildedir: <sup>61</sup> [el-Vâfir]

فَجَدُّ يَا سَيِّدِي بِالْفَيْضِ فَضْلاً \*\*\* فَمَنْ كَفَيْكَ تَمْتُدُّ الْبِحَارُ  
وَنَادَى أَسْعَدُ أَهْلاً وَسَهْلاً \*\*\* لَقَدْ طَابَ الْقِرَى لَكَ وَالْجَوَارُ  
لَكَ الْإِمْدَادُ مِنَّا كُلَّ حِينٍ \*\*\* كَمَا تَبْعِي وَإِنْ شَطَّ الْمَرَارُ

*Feyzinizle ihsanda bulunarak cömert davranın, ellerin(iz)den denizler akar, efendim!*

*Es'ad "merhaba" diye seslendi de sizin ağırlamanız ve komşuluğunuz ne hoş oldu!*

*Biz her zaman imdat dileriz sizden. İsterseniz (çağrıya cevap verirsiniz), mezar uzak olsa bile.*

el-Luḳaymî, arkadaşları ile birlikte 'Uzeyr'in makamını ziyaret ettikten sonra Zeytin Dağı'na tekrar dönmüş ve geçmişte yaşamış bazı sülûflerin davranışları hakkında yapılan sohbet katılmıştır. Bu sohbetten ayrılırken şair şu beyitleri söylemiştir: <sup>62</sup> [el-Kâmil]

لِلَّهِ يَوْمَ قَدْ نَعَمْتُ بِأَنْبِيئِهِ \*\*\* فِي طُورِ زَيْتَاءِ الْأَمِينِ بِقُدْسِهِ  
أُرْوَى لِنَهْجِ الْعَابِدِينَ مَاتِرًا \*\*\* نُنْبِي الْمُلُونَ عَنْ حَقِيقَةِ نَفْسِهِ

*Allah için bir gün ki onun ünsiyetiyle, emin (belde) Tûr-i Zeytâ'nın Kudüs'ünde mutlu oldum.*

*İhtiyar kişiye nefsinin hakikatini haber veren, zahitlere ait özellikler rivayet ederim.*

Bir Çarşamba günü Mescid-i Aksa'nın hatiplerinin reisi olan Nureddin el-Cemâ'î, şairi güzel bir bahçeye sohbet için davet etmiş ve oraya, yukarıda zikri geçen el-Bekrî de gelmiş ve şair onu görünce sevinçle şu dizeleri söylemiştir: <sup>63</sup>

رَوْضٌ بِهِ وَاقِيَ الْإِمَامَ مُحَدَّثًا \*\*\* فِيهِ تَنْزَهُ كَالْتَوَاطِرِ مَسْمَعِي  
أَجْبِي زُهُورَ الْعِلْمِ مِنْ أَدْوَاجِهِ \*\*\* ذَائِبِ الْقَطَافِ بَعْرِفِهِ الْمُتَضَوِّعِ  
وَالسَّعْدُ قَالَ أَقَمَ هُنَالِكَ مُسْعَدًا \*\*\* بِالطَّلَاعِ الْمَسْعُودِ عَيْرِ مُرْوَعِ

*Bir bahçe ki İmam (eş-Şiddîkî) oraya sohbet etmek üzere geldi. Orada kulağım tıpkı gözler gibi ferahladı.*

*Onun ulu ağaçlarından hasadı yaklaştı, burcu burcu kokan güzel kokusuyla ilmin çiçeklerini toplarım.*

*Mutluluk dedi: "Orada güldüren talihle, korkmadan, sevinerek otur!"*

Din büyüklerinin hikmetli sözleri ve kerametleri hakkında sohbet edildikten sonra şair, memnuniyetini şu beyitlerle ortaya koymuştur: <sup>64</sup>

شَنَّفَ بِدِكْرِ دَوِي الْمَحَبَّةِ مَسْمَعِي \*\*\* فَبَدِّكْرِهِمْ تَنْزَلُ الرَّحْمَاتِ  
فَبِحَبْرِهِمْ وَلَصَحْرِهِمْ فِي قُرْبِهِمْ \*\*\* وَاقِيَ السُّرُورُ وَطَابَتِ الْأَوْقَاتِ

*Muhabbet ehlinin hatırası kulaklarıma küpe oldu ve onların zikredilmesiyle rahmet nazil oldu.*

*Muhabbetleriyle yanlarındaki dostlarını memnun ettiler ve zaman çok güzel geçti.*

el-Luḳaymî, 2 Zilhicce 1143/8 Haziran 1731 Perşembe gününden itibaren Kudüs'ün güneyindeki el-Halil, Beytullahim ve buralara bağlı yerleşim yerlerinde bulunan peygamber ve din büyüklerinin kabirlerini ziyaret ettikten sonra bir ikinci vakti tekrar Kudüs'e dönmüştür. Bu esnada şair şu beyitleri söylemiştir: <sup>65</sup> [eṭ-Ṭavîl]

وَلَمَّا وَصَلْنَا وَالرِّقَاقُ عَيْنِيَّةٌ \*\*\* إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى أَصْبْنَا مَغَانِمًا  
فَبُيُوضُ غُيُوبٌ أَمَكْرَتْ سَحْبٌ رَحْمَةٌ \*\*\* فَأَخِيَتْ فُوَادًا بِالسَّتْرِوقِ طَالَمَا

<sup>61</sup> Luḳaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 127.

<sup>62</sup> Luḳaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 130.

<sup>63</sup> Luḳaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 130.

<sup>64</sup> Luḳaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 133.

<sup>65</sup> Luḳaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 172.

Biz ve dostlar akşamleyin Mescid-i Aksa'ya ulaştığımızda ganimetler elde ettik:

(Onlar) rahmet bulutlarının suladığı feyizler ve gaybi hallerdir ki sürekli hasretle (yanan) gönül(leri) diriltirler.

İkinci beyitte geçen “rahmet bulutlarının sulaması” ifadesiyle istiare üslubuna yer verilerek soyutlama yapılmıştır.

Bir Pazar günü Hz. Davud'un kabrini ziyaret eden şair, orada hissettiği huzur ve maneviyattan bahsederek Hz. Davud'u methetmiş ve kolayca bir şiir söylediğini ifade etmiştir. Şiirin bir kısmı şöyledir:<sup>66</sup> [eṭ-Ṭavîl]

خَلِيقَةُ اللَّهِ فِي أَحْكَامِهِ وَهُوَ \*\*\* فِيهَا كَمَا نَطَقَ الْقُرْآنُ تَسْنِيدُ  
كَذَا الرَّبُّورُ عَلَيْهِ اللَّهُ أَنْزَلَهُ \*\*\* وَمَلَكُهُ بِإِنْتِصَارِ الْحَقِّ مَشْدُودُ  
فَدَأْوَى الْحِكْمَةَ الْعَرَاءُ مُعْجَزَةٌ \*\*\* فَكَانَ مِنْهَا لِذِينَ اللَّهِ تَأْيِيدُ  
فَقُصِّلَ الْخِطَابُ وَتَسْبِيحُ الْجِبَالِ كَمَا \*\*\* لِأَنَّ الْحُدَيْدُ وَمَا فِي ذَلِكَ تَرْيِيدُ

Hükümleriyle Allah'ın halifesi, Kur'an'ın da dediği gibi ahkâmı uyguladı.

Kezâ Zebûr indirilmiştir ona. Krallığı Hakk'ın yardımıyla güçlendi.

Ona mucize olarak yüce bir hikmet verildi. Onunla Allah'ın dini desteklendi.

Anlaşmazlıkları çözme, dağların tespihi bir de demirin yumuşaması ki bunlar (başka biri için) tekrarlanmayacak.

Bu beyitlerde zikredilen Hz. Davud'un halife olması, bir kral olarak Allah'ın yasalarını uygulaması, kendisine hikmet verilmesi, anlaşmazlıkları çözme kabiliyeti, dağların onunla birlikte Allah'ı tespih etmesi gibi özellikler Kur'an'da, Sa'd Süresi'nde anlatılan özelliklerdir.

Hz. Davud ve oğlu Hz. Süleyman hakkında tarihi bilgiler veren şair Hz. Süleyman'ın kabrinin yeri ile ilgili farklı görüşler ileri sürüldüğünü belirterek şu şiiri söylemiştir:<sup>67</sup>

صَرِيحٌ سَأَلِمَانَ النَّبِيِّ تَعَارَضَتْ \*\*\* بِتَغْيِينِهِ الْأَقْوَالُ وَالْوَقْفُ أَجْمَلُ  
فَقِيلَ بِصَهْبِيُونِ صَجِيحاً لَوْلَا \*\*\* أَوْ الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى إِذَا أَنْتَ تُدْخِلُ  
وَتَأْتِيهَا فِي قُبَّةِ الصَّخْرَةِ أَلْيَ \*\*\* بِضَوْءِ سَنَا أَنْوَارِهَا تَنْهَلُ  
فَلَمْ يَلْفَ بِالْتَحْقِيقِ قَبْرَ لِمُرْسَلٍ \*\*\* سِوَى قَبْرِ طَهٍ وَالْحَلِيلِ الْمُقْضَلِ  
فَأَهْدِي صَلَاةً مَعَ سَلَامٍ وَرَحْمَةٍ \*\*\* إِلَى يُوجِهِمْ طَوْلَ الْمَدَى تَتَوَصَّلُ

Hz. Süleyman'ın kabrini tespit etme konusunda görüşler çelişti. En güzeli durmaktır (görüş belirtmemektir).

Denildi ki: Babasıyla birlikte Şihyûn (Mabedi'nde) ya da girersen Mescid-i Aksâ'da.

Üçüncüsü, nurları parlayarak ışık saçan Kubbetu's-Şaḥra'da.

Kesin olarak hiçbir peygamberin kabri bilinmemekte, faziletli dost Tâhâ'nın (Hz. Muhammed) kabri hariç.

Selam ve rahmetle birlikte uzun süre erişecek bir dua hediye ediyorum ruhlarına.

Bir bayram öncesi şeyhinin telkini ile Ḥalvetiyye tarikatına intisap eden şair, Mescid-i Aksâ'da halvete girmiş, günlerini ibadet ve zikirle geçirerek bayrama erişmiştir. Bu uygulamadan ziyadesiyle memnun kalarak Mescid-i Aksâ'da bayram namazını kılmış ve bayram hutbesini dinlemiştir. Amacına ulaştığını ifade eden el-Luqaymî yarış yapılacaksa bunun için yapılmasını gerektiğini belirterek şu dizeleri söylemiştir:<sup>68</sup> [el-Kâmil]

وَرَدَتْ عَلَيَّ مَوَارِدُ الْإِسْعَادِ \*\*\* وَصِفَتْ لَدَيَّ مَوَاسِمُ الْأَعْيَادِ  
بِالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الْمُبَارَكِ حَوْلَهُ \*\*\* الْمُحْتَضِي بِتَوَارِدِ الْوَرَادِ  
مَنْ فَاتَهُ تِلْكَ الْمَشَاهِدُ مِنْ مَنِيَّ \*\*\* فَلَهُ الْمَنَامُ الْبَادِي بِحَدَا النَّادِي

Mutluluk kaynakları geldi bana, bayram mevsimleri nezdimde vafedildi.

Çevresi mübarek olan ve ziyaretçilerin gelmesiyle önemli bir konumu olan Mescid-i Aksâ'da.

<sup>66</sup> Luqaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 173.

<sup>67</sup> Luqaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 176.

<sup>68</sup> Luqaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 177.

Umut (dolu) bu sahneleri kim kaçırdıysa, o bu toplantıda apaçık bir uykuda.

Bayramın ikinci günü olan Cumartesi gününde arkadaşları ile birlikte Hz. Eyyûb Kuyusu ve Sülvân Pınarı'nı ziyaret eden el-Luḳaymî, pınar ve Kudüs hakkında şair arkadaşlarının söylediği şiirlere şu beyitlerle karşılık vermiştir:<sup>69</sup> [el-Basîṭ]

ظَنَّ الْعَدُولُ بِأَنَّ اللَّوْمَ الْوَالِيَّ \*\*\* وَأَنَّ بِالْقَلْبِ مِنِّي عَيْنٌ سُلْوَانِ  
شَرِبْتُ بِالْمَهْدِ كَأَسِّ الْحَبِّ مُرْعَةً \*\*\* فَتَوَتِّي فِيهِ لَيْسَتْ ذَاتَ إِمْكَانِ  
فَطُورٌ قَلْبِي بِهِ نَارُ الْحَلِيلِ رَكَّتْ \*\*\* فَلَيْتَهُ مِثْلَ مُوسَى الْفَرْطِ أَذْنَانِي

Kınayıcılar, kalbinde Sülvân Pınarı olduğu halde kınamanın beni helak edeceğini zannettiler.

Dolu aşk kâsesini beşikte içtim ve ona tövbe etmem imkân dâhilinde değildi.

Kalbimin Tûr (Dağı'nda) el-Ḥalîl'in (Hz. İbrahim) ateşi büyüdü. Keşke o Hz. Musa gibi olsaydı, yakınlık yaklaştırdı beni.

Bu dizelerde şair Sülvân Pınarı, Tûr Dağı, Hz. İbrahim'in ateşi gibi unsurları kendi iç dünyasını açıklamada sembolik olarak kullanmıştır.

Bu ziyaretlerden sonra tekrar halvete giren el-Luḳaymî duygularını şöyle ifade etmiştir:<sup>70</sup> [eṭ-Ṭavîl]

وَيَوْمَ بَوَادِي الْقُدْسِ شَاهَدْتُ حُسْنَهُ \*\*\* عَلَى عَيْنِ سُلْوَانٍ وَبَرٍّ لِأَيُّوبِ  
وَقَدْ نَفَحَتْ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَسَمَةٌ \*\*\* فَأَهْدَتْ إِلَى الْبُشْرَى بَيْبَسِيرٍ مَطْلُوبِي

Kudüs Vadisi'nde onun güzelliğine, Sülvân Pınarı'nda ve Eyyûb Kuyusu'nda şahit olduğum gün,

Tûr tarafından, arzumu kolaylaştırarak müjde getiren bir meltem esiverdi.

el-Luḳaymî, 29 Zilhicce 1143/5 Temmuz 1731 Perşembe günü dostları ile birlikte Kudüs'teki Mâmillâ Mezarlığı'nı ziyaret etmiş ve orada medfun olan bazı önemli kişilerin isimlerini zikretmiştir. Bu ziyaretle huzur bulduğunu ifade eden şair şu beyitleri zikretmiştir:<sup>71</sup> [eṭ-Ṭavîl]

رَعَى اللَّهُ وَاذِينَ الْمَقْدِسِ إِنَّهُ \*\*\* حَوَى رَوْضَةَ الْفِرْدَوْسِ أَجْدَاثَ مَائِلًا  
مَاتَرِ رِضْوَانٍ وَمَهْبِطُ رَحْمَةٍ \*\*\* أَحْيَتْ مِنْ عَالَمِ الْغَيْبِ مَاءَ مُلَّا

Allah kutsal vadamızı korusun ki o Firdevs bahçesini, Mâmillâ'nın kabirlerini barındırmaktadır.

Gayb âleminde Mullâ<sup>72</sup> suyunu canlandıran rıza anuları ve rahmetin iniş yeridir (o).

Bu ifadelerle şair mezarlığa bir kutsallık atfetmekte ve onun değerini yüceltmektedir.

11 Muharrem 1144/16 Temmuz 1731 Pazartesi günü, el-Luḳaymî, öğle namazından sonra dostlarıyla birlikte Hz. Musa'nın kabrini ziyaret etmek için yola koyulmuştur. Çok sıcak bir günde, dağlardan, tepelerden ve yokuşlardan geçilerek yapılan bu ziyaretten etkilendiğini ifade eden şair, Hz. Musa'ya muhabbetini ortaya koyduğu yirmi sekiz beyitlik bir methiye söylemiştir. Bu şiirin başından iki beyit şu şekildedir:<sup>73</sup> [el-Vâfir]

إِذَا الْقَلْبُ الْمَشُوقُ غَدَا كَلِيمًا \*\*\* فَيَمِّمُ وَاذِيًا يَحْوِي الْكَلِيمًا<sup>74</sup>  
وَعُجَّ نَحْوَ الْكَنْبِ لَعْلًا تُشْفِي \*\*\* فَطَيْبٌ نَسِيمُهُ يُزِي السَّقِيمَا

Hasret çeken kalp yaralandı. Öyleyse el-Kelîm'i (kendisi ile Allah'ın konuştuğu Hz. Musa) barındıran vadiye yönel!

Tepe tarafında konakla, belki şifa bulursun! Esintisinin hoş kokusu hastayı iyileştirir.

<sup>69</sup> Luḳaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 178-179.

<sup>70</sup> Luḳaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 179.

<sup>71</sup> Luḳaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 184.

<sup>72</sup> Mâmillâ isminin kökeni ile ilgili bk. 'Arif el-'Arif, *el-Mufaşşal fi târiḥi'l-Ḳuds* (Beyrût: el-Müessesetu'l-'Arabiyyeti li'd-dirâsât ve'n-neşr, 2005), 727.

<sup>73</sup> Luḳaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 185.

<sup>74</sup> Birinci beyitte iki defa geçen کليم kelimesi, birinci mısradaki "yaralı", ikinci mısradaki Hz. Musa'nın "kendisiyle konuşulan" anlamındaki sıfatıdır. Dolayısıyla bu iki kelime arasında "tam cinâs" sanatı vardır.

Zaman zaman didaktik şiirlere yer veren şair, Kur'ân'da da ifade edilen<sup>75</sup> Hz. Musa'ya verilen dokuz mucize ile ilgili şu beyitleri söylemiştir:<sup>76</sup> [el-Basîf]

آيَاتُ مُوسَى الْكَلِيمِ التَّسْعُ قَدْ رَوَتْ \*\*\* عَلَى الْخِتْلَافِ بِمَا جَاءَتْ رَوَايَاتُ  
فَاخْتَرْتُ مِنْهَا الَّذِي يَرْوِيهِ عِرْمَةٌ<sup>77</sup> \*\*\* تَصَمَّنَتْهَا بِهَذَا النَّظْمِ أَيْبَاتُ  
عَصَايَةِ وَالْيَدِ الْبَيْضَاءِ يُخْرِجُهَا \*\*\* مِنْ عَرِّ سُوٍّ<sup>78</sup> لَهَا بِالضُّوِّ لَمَعَاتُ  
طُوفَانُهُمْ وَهُوَ طَاعُونٌ أَحَاطَ بِحَيْمٍ \*\*\* وَتُحْكَمُ الدِّكْرُ كَمِ فِيهِ كِنَايَاتُ  
صَفَادُخٍ وَسُنُونُ قُفْلٍ وَدَمٌ \*\*\* تَقْصُ التَّمَارِ جَزَاءُ هُنَّ آيَاتُ

*Hız. Musa el-Kelîm'in dokuz mucizesi vardır ki, birbirlerinden farklı olarak onları anlatan rivayetler gelmiştir.*

*Ben onlardan İkrime'nin rivayet ettiğini seçtim. Bu şiirdeki beyitler (dokuz mucizeyi) içermektedir.*

*Asâ, hatasız bir şekilde ışıklarla parlayarak çıkardığı beyaz el,*

*Onların tufanı kendilerini kuşatan tâûn (hastalığı) olmuştur. Kur'ân'ın muhkem âyetlerinde bununla ilgili nice kinayeler vardır.*

*Kurbağalar, katlık seneleri, haşereler, kan, meyve azlığı, çekirgeler; işte bunlar mucizelerdir.<sup>79</sup>*

Hız. Musa hakkında çeşitli bilgiler aktaran el-Luqaymî, ilginç bir bilgi de vermektedir. Buna göre el-A'râf 7/143'te geçtiği üzere Allah dağa tecelli etmişti. Bu esnada Hz. Musa ellerini kaldırarak Allah'a yalvarmış ve onun bu görüntüsü bir böğürtlen ağacının karşısında bir kaya üzerinde oluşmuştur. Bu görüntüye kendisine herhangi bir bilgi aktarılmadan şahit olduğunu söyleyen şair, abartı yapmadığını ifade ederek şu şiiri söylemiştir:<sup>80</sup> [el-Basîf]

عَرَبِيَّةٌ مِنْ عَجِيبِ النُّفْلِ مَا نَقَلْتُ \*\*\* لَنَا التِّقَاتُ وَبِي تَفْصِيلُهُ جُمْلُ  
مُوسَى بُنْ عِمْرَانَ حَيْثُ اللَّهُ كَلَّمَهُ \*\*\* وَخَرَّ صَعِقًا<sup>81</sup> وَمِنْهُ دَكْدَكَ الْجَبَلِ  
تَصَوَّرَتْ بَاطِنَ الْأَشْجَارِ صُورَتُهُ \*\*\* مُوَاجِهًا شَجَرَ الْعُلَيْقِ يَبْتَهَلُ  
وَقَدْ شَهِدْتُ لِقْصٍ فِيهِ مُنْطَبِعٌ \*\*\* هَذَا الْمِثَالُ حَقِيقًا مَا بِهِ خَلَّلُ

*Güvenilir kişilerin bize naklettiklerinde ilginç bir bilgi var ki ayrıntılarında bilgiler var.*

*Allah'ın Musa b. İmrân ile konuştuğu, onun da düşüp bayıldığı ve dağın dümdüz olduğu yerde.*

*Onun sureti tasavvur etti, taşların içinde. Dua eden böğürtlen ağacının karşısında.*

*Kesin olan bu hakikate şahit oldum. Bu misalde gerçekten herhangi bir kusur yok.*

Bu ve başka şiirlerinde olduğu gibi şair, zaman zaman tahkiye üslubunu kullanarak şahit olduğu bir olayı şiir söyleyerek anlatmıştır.

'Azir<sup>82</sup> Peygamber'in kabrini ziyaret ettikten sonra Kudüs'e dönen şair, bu ziyaretle gönlünün muradına erdiğini ifade ederek geçirdiği bu vakitlerin, ömrünün değerli vakitleri olduğunu belirtmiş ve şu şiiri dile getirmiştir:<sup>83</sup>

لِحَيْسَى الْكَلِيمِ أَتَيْتُ لِلْإِسْعَافِ \*\*\* فَمَنْحَتْ مِنْ عُنْبَاءِ بِالْإِنْخَافِ  
وَرَجَعْتُ مِنْهُ لِلْقَبُولِ مُتَوَجِّعًا \*\*\* وَمُشْرِفًا فَالتَّاجِ لِلْأَشْرَفِ

<sup>75</sup> bk. en-Neml 27/12.

<sup>76</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 187.

<sup>77</sup> (öl. 105/723). Sahabi Abdullah b. Abbas'ın azatlısı, müfessir tâbiî.

<sup>78</sup> مِنْ عَرِّ سُوٍّ ifadesi de Kur'ân'da birkaç yerde geçmektedir. Bir örnek için bk. en-Neml 27/12. Dolayısıyla bu beyitte iktibas (alıntılama) sanatına yer verilmiş olmaktadır.

<sup>79</sup> el-A'râf 7/133'te bu mucizelerin bir kısmına değinilmektedir.

<sup>80</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 192.

<sup>81</sup> وَخَرَّ صَعِقًا ifadesi el-A'râf 7/133'te geçmektedir. Dolayısıyla burada iktibas sanatı vardır.

<sup>82</sup> 'Azir Peygamber'in İzâr b. Harun (a.s.) olması muhtemeldir. Kabri, Kudüs'ün doğu tarafında Zeytin Dağı'na yakın, Hz. Musa'nın makamına giden yol üzerinde bulunan el-'Aziriyye köyündedir. bk. Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 194.

<sup>83</sup> el-Luqaymî, *Tehzîbu Mevânihu'l-uns*, 194-195.

وَحَظِيْتُ مِنْ ذَلِكَ الْجَنَابِ بِرُؤُورَةٍ \*\*\* فِيهَا شَهِدْتُ عَوَاطِفَ الْأَطَافِ

فَاصْرِفْ زَمَانَكَ فِي الرَّيَاةِ عَائِمًا \*\*\* مُتَخَلِّيًا بِمَحَاسِنِ الْأَوْصَافِ

هَذَا هُوَ الْعُمْرُ النَّفِيسُ وَغَيْرُهُ \*\*\* بِمَضِيِّ هَبَاءٍ فِي هَوَى وَتَلَافِ

*el-Kelîm'in (Hz. Musa) civarına geldim, himmet için. Armağanlar verdi yüceliğinden.*

*Tac takmış ve şereflemiş olarak döndüm oradan, kabul edilerek. Şerefliyeye aittir, tac.*

*O Hazret'i ziyaret fırsatı yakaladım ve orada şahit oldum latif duygulara.*

*Zamanımı değerlendirerek bu ziyarette harca, güzel meziyetlerle donanarak.*

*İşte bu en güzel ömür. Gerisi boş yere heva ve harcama ile geçip gider.*

Kudüs'te Buk'a mevkiinde, Muhammed el-Ḥalîlî'nin (öl. 1147/1735) bahçesine misafir olan el-Luqaymî, orada geçirdiği güzel vakitlerden bahsederek, Hz. Peygamber'in miraçta bazı mucizeler gördüğü bu mübarek vadi hakkında şu dizeleri söylemiştir:<sup>84</sup> [eṭ-Ṭavîl]

فَقَا<sup>85</sup> عَلَى الْوَادِي الْمَقْدَسِ بُرْهَةً \*\*\* لِأَنْدُبِ أَطْلَالٍ وَهَتْ وَفُضُورًا

وَلَا تَعْدِلَانِي إِنْ بَكَيْتُ تَأْسُفًا \*\*\* فَقَدْ أَوْزَعْتَنِي قَبْلَ ذَلِكَ سُورًا

سَمَى اللَّهُ مِنْهَا مَعْهَدًا قَدْ نَزَّلْتُهُ \*\*\* قَرَأْتُ بِهِ لِلْعَارِفِينَ سَطُورًا

*Biraz durun mukaddes vadide, yas tutmak için yıkık dökük kalıntılara ve köşklere.*

*Üzüntüden ağlırsam eğer kınamayın beni! Ondan önce mutluluk vermişti bana.*

*Allah ondan, konakladığım mekâna yağıdırın! Orada okudum satırlar, ariflere.*

Hz. Dâvud'un kabrinin bulunduğu yerde geceyi geçirip kabrinin karşısında Kur'ân okuyarak sabahlayan şair, ortamdan duyduğu huzuru şöyle dile getirmektedir:<sup>86</sup> [el-Kâmil]

بِمَقَامِ دَاوُدَ النَّبِيِّ تَوَارَدْتُ \*\*\* نَحْوِي الْعَوَاطِفُ مِنْ فَسِيحِ رُحَابِهِ

وَتَعَطَّرْتُ رُوحِي بِغَائِحِ دَوْحِهِ \*\*\* لَمَّا وَقَفْتُ تَأْدِيًا فِي بَابِهِ

*Hz. Dâvud'un makamında duygular bana doğru sökün etti, geniş meydanından.*

*Ruhum, ulu ağacından yayılan güzel kokularla bezendi, kapısında edeplince durduğumdan.*

Hz. Davud'un makamında kaldığı gece, Ebu'l-Kâsım es-Süheylî'ye (öl. 581/1185) ait *el-î'lân fi tefsiri menbeheme mine'l-Kur'ân* isimli kitabı incelediğini ifade eden el-Luqaymî, bu kitaptan, Kehf Sûresi'nin sonunda geçen Hz. Musa ve Hızır'ın aylık vaktinde birbirlerine yaptıkları nasihatleri aktarmış ve bunları şiire dönüştürmüştür:<sup>87</sup> [el-Kâmil]

الْحَضِيرُ مَعَ مُوسَى الْكَلِيمِ تَوَاصِيًا \*\*\* حِكْمًا تَرَقُّ لَهَا الْقُلُوبُ وَتَحْتَشِعُ

فَاصْرِفْ أُمُورَكَ فِي الْمَعَادِ وَلَا تَحْضُ \*\*\* فِي غَيْرِ مَا يَعْنِيكَ فَهُوَ الْمَفْنِعُ

وَالْعُجْبُ دَعَا لَا تُكُونُ مُفْرِطًا \*\*\* فِيمَا بَقِيَ فَالْعُمْرُ فِيهِ مُضَيِّعُ

وَاحْرِصْ عَلَى الْإِحْسَانِ مُقْتَدِرًا بِهِ \*\*\* فَهُوَ الَّذِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَنْفَعُ

وَإِبْعَضْ وَحُبِّ لَوْجِهِ مَوْلَاكَ الَّذِي أَلَّ \*\*\* حُسْنَى لَهُ وَبِهِ الْمَضَرَّةُ تُدْفَعُ

وَاجْرُ وَخَفْ مِنْ غَيْرِ أَمِنْ عَذَابِهِ \*\*\* وَالْيَأْسُ دَعَا فِي خَوْفِهِ إِذْ تَفَرَّعُ

فَالْقِي إِلَىهَا السَّمْعُ لَا مُتَغَافِلًا \*\*\* وَاعْمَلْ بِهَا إِنْ كُنْتَ بِمَنْ يَسْمَعُ

*Hızır ve Musa el-Kelîm birbirlerine hikmetler tavsiye ettiler ki onlarla kalpler hassaslaşır ve yumuşar:*

*İşlerini ahirete göre yap! Seni ilgilendirmeyen şeye dalma ki odur, ikna edici olan.*

<sup>84</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 196.

<sup>85</sup> Şairin bu şiire *فقا* kelimesi ile başlanması, İmruü'l-kays'ın (öl. 540 dolayları) meşhur muallakasının matlamını (*فقا تَبَكَّ*) hatırlatmaktadır.

<sup>86</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 197.

<sup>87</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 198.



*Bırak kendini beğenmeyi! Geri kalan ömründe hesapsız olma! Ömür heba olabilir.  
Gücün yetiyorken iyilik yapmak için arzulu ol! Budur kıyamet gününde fayda verecek olan.  
En güzelin kendisine ait olduğu Mevla'nın rızası için öfkelen ve sev! Zarar onunla def edilir.  
Onun azabından emin olmaksızın ümit besle ve kork! Ondan korkarken ümitsizliği bırak, ürperdiğinde.  
Gafil olmaksızın onu (nasihati) iyi dinle! Eğer kulak verenlerden isen onunla amel et!*

el-Luqaymî, Muharrem ayının sonuna kadar Kudüs'ün manevi bahçelerinde gezindiğini, geceleri zikirle meşgul olduğunu, seçkin insanlarla bir araya geldiğini, çoğu zaman Mescid-i Aksa'da itikâfa girdiğini, akşam ve yatsı vakitleri arasında Kubbetu's-Sahra'nın yanında Hz. Davud'un mahkemesi diye bilinen Silsile Kubbesi'nde oturduğunu, bazı gecelerde de Kubbetu's-Sahra'nın altında göz yaşları içinde huşu ile Allah'a dua ederek kaldığını anlatmaktadır. Bu esnada yaşadığı manevi bir tecrübeyi anlatan şair, oraya gelenlerin yüceliğinden dolayı Kubbetu's-Sahra'da bir insanın yalnız başına kalamayacağı bilgisini vermektedir. Bunu bizzat yaşamak isteyen şair, Kubbe'nin görevlisinden izin istemiş, görevlinin “buna gücün yetmez” uyarısına rağmen orada yalnız başına kalmıştır. Yatsı namazından sonra geniş alana geçmiş, Kubbe'nin kapıları da kilitlenmiştir. Kibleye karşı oturarak Kur'ân okumaya başlayan el-Luqaymî, Âl-i İmrân Sûresi'ne gelince olanlar olmuş ve kalbi değişmeye başlamıştır. Şiddetli sıkıntı ve korkudan dolayı neredeyse düşecek gibi olan şair bir müddet oturduktan sonra biraz rahatlamış, durumu fark eden hizmetli kendisine doğru koşarak gelince bu halin sebebini ona sormuştur. Hizmetli, bu halin, orada bulunmuş olan yüce şahsiyetlerin azametinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Gecenin kalanını orada geçiren şair, o gecenin, ölü kalpleri diriltlen ve sıkıntı bulutlarını şimşekleriyle dağıtan bir gece olduğunu ifade ederek aştığıdaki dizeleri söylemiştir:<sup>88</sup> [el-Basît]

لِلَّهِ لَيْلَةٌ أَنَسِ طَابَ وَارْدُهَا \*\*\* بِكَعْبَةِ الْقُرْبِ لِأَلْزَكَانِ نَسْتَلِمُ  
أَصْنَاءَ نَحْوِي بُرُوقٌ مِنْ لَوَامِعِهَا \*\*\* فَكَيْدْتُ أَصْعَقُ حَيْثُ الْعَقْلُ يَنْتَلِمُ  
وَأَغْدَقْتُ مِنْ سَحَابِ الْفَيْضِ عَادِقَةً \*\*\* غِنْمَتُهَا فُقَيْوُضُ الْغَيْبِ تُغْتَمُّ

*Ziyaretçisi hoş olan ünsiyet gecesi Allah içindir. Kurbiyyet kabesinde selamlarız köşeleri.  
Etrafımı aydınlattı, parlaklığından şimşekler ki düşüp bayılıyordum aklın çaresiz kaldığı yerde.  
Feyiz bulutundan ganimet olarak aldığım bol yağmur(lar) yağdı ki gaybın feyizleri ganimet bilinin.*

Kubbetu's-Sahra'nın fazileti hakkında çeşitli rivayetlere yer veren ve orada duaların kabul edildiğini söyleyen şair, bu bilgileri bir şiirde özetlemiştir. Şiirin bir kısmı şöyledir:<sup>89</sup> [el-Kâmil]

وَلِصَخْرَةِ الْأَقْصَى الرَّفِيعِ فَصَائِلُ \*\*\* فَمَيَّدِحِهَا وَرَدَ الْحَدِيثِ الْمُسْنَدُ  
وَلَهَا أَفْتِيَاخٌ حَيْثُ كَانَتْ قَيْلَةً \*\*\* وَهِيَ لِأَرْبَابِ الْمَعَارِفِ مَعْبُدُ  
وَبَلْبَيْلَةِ الْإِسْرَا الشَّرِيفَةِ حُصِّصَتْ \*\*\* بِمَزِينَةٍ حَيْثُ ارْتَقَاهَا أَحْمَدُ

*Ulu Aksâ'nın taşının faziletleri vardır ki onu metheden senetli hadisler varit olmuştur.  
O kible olduğu için onun bir iftiharî vardır ve o marifet erbabının mabedidir.*

*İsrâ'nın mübarek gecesinde bir meziyet ile ayrıcalıklı hale geldi ki orada Hz. Ahmed (Muhammed) Mirac'a çıkmıştır.*

Mescid-i Aksa ve Kubbetu's-Sahra civarındaki peygamber makamlarına işaret eden el-Luqaymî, bu sahnelerden manevi olarak ziyadesiyle etkilendiğini ve onları görenlerin de aynı duyguları yaşayacağını söyleyerek bu makamları 12 beyitlik bir şiirde anlatmıştır. Bu şiirin ilk beyti şöyledir:<sup>90</sup> [el-Kâmil]

لِلْأَنْبِيَاءِ مَشَاهِدُ مَشْهُودَةٌ \*\*\* بِالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الرَّفِيعِ الْمَعْبُدِ

*Peygamberlerin şahit olunan makamları var, bir toplantı yeri olan ulu Mescid-i Aksa'da.*

el-Luqaymî, Kudüs'te yaşayan din büyükleri, âlimler ve ediplerle de zaman zaman görüşmüş ve onlarla sohbet etmiştir. Yukarıda geçtiği üzere Kudüs'e geldiğinde evine misafir olduğu Halvetî şeyhi Mustafa el-Bekrî eş-Şiddîkî (öl. 1162/1749) ile tekrar

<sup>88</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 199-200.

<sup>89</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 202.

<sup>90</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 203.

görüştüğü ve yaşadığı manevi hazdan bahsederek ondan öğrendiği çeşitli zikirleri anlatmıştır. el-Bekrî'nin nesebini ve yolunu metheden şair, onunla sohbetini hoş kokular aldığı bir fazilet bahçesinde oturmaya benzeterek şu şiiri söylemiştir:<sup>91</sup> [el-Basîṭ]

رَوْضٌ مِنَ الْفَضْلِ قَدْ سَحَّتْ عَوَادُهُ \*\*\* وَفَاحٌ مِنْ عَرْفِهِ كَالسَّنْدِ عَاطِرُهُ  
حَاوَلْتُ أَحْصِي الَّذِي أَبْدَاهُ مِنْ حِكْمٍ \*\*\* فَمَا اسْتَطَعْتُ وَهَلْ شَهَّمُ نِيَّاطِرُهُ  
وَكَيْفَ أَحْصِي الَّذِي أَمْلَأَهُ سَيِّدَنَا \*\*\* وَالرَّوْضُ إِنْ جَلَّ لَا تُحْصَى أَزَاهِرُهُ

*Bol bol yağmurları yağmış bir fazilet bahçesi ve hoş kokusu burcu burcu yayılmış, bir belge gibi...*

*Gösterdiği hikmetleri saymaya çalıştım ama başaramadım. Ona denk bir efendi var mı acaba?*

*Efendimizin yazdırdıklarını nasıl sayabilirim? Bahçe, eğer büyükse çiçekleri sayılamaz!*

Şair'in Kudüs'te görüştüğü diğer bir âlim yukarıda geçtiği üzere Muhammed el-Ḥalîlî'dir (öl. 1147/1734). Kudüs'te iken her gün onun sohbetine katılan el-Luḳaymî, ondan çok istifade ettiğini belirtmektedir. Ayrıca şair, el-Ḥalîlî'nin, Cuma geceleri Kubbetu's-Sahra avlusunda oluşturulan zikir halkasına katılmıştır. el-Ḥalîlî bütün rivayetleri hakkında kendi el yazısı ile el-Luḳaymî'ye icazet de vermiştir. el-Ḥalîlî'nin, herkes tarafından tanınan, duası makbul bir zat olduğunu, arkasında namaz kılıp kıraatini duyanların huşu ile dolduğunu ve onu Hz. Davud zannedeceğini söyleyerek ona methiyelerde bulunmuştur. el-Ḥalîlî'nin kerametlerinden birinin Hz. Musa'nın kabrinde Hz. Musa ile konuşması olduğunu belirtmiştir. Bunun avam ve havas arasında yaygın bir bilgi olduğunu ifade ettikten sonra söylediği şiirde el-Ḥalîlî'yi överek bu duruma temas etmiştir:<sup>92</sup> [el-Kâmil]

مَوْلَى تَوَلَّاهُ الْعَيْنَايَةَ قَبْلَ أَنْ \*\*\* يَبْدُوَ إِلَى هَذَا الْوُجُودِ مُمَجَّدًا  
فَبَدَا عَلَى سُنَنِ الْهِدَايَةِ سَالِكًا \*\*\* وَمُسَلِّكًا أَهْلَ الطَّرِيقَةِ بِالْهَدَى  
سَمِعَ الْكَلَامَ مِنَ الْكَلِيمِ كَرَامَةً \*\*\* بِمَقَامِهِ أَعْظَمَ بِذَلِكَ مَشْهَدًا

*Saygın bir varlık olarak ortaya çıkmadan önce zaten kendisini, inayetini yönettiği bir efendi.*

*Hidayet sünnetleri üzere yola girmiş ve tarikat ehlini doğru yola sevk ederek zuhur etti.*

*Hz. Musa'nın makamında el-Kelîm'den bir söz işitmesi bir keramettir. O önemli bir sahne olarak ne kadar da yüce!*

el-Luḳaymî'nin Kudüs'te karşılaşmış fikir alış-verişinde bulunduğu diğer âlimler ise Ahmed el-Muekkit (öl. 1187/1773), Ali ed-Dağıştânî (öl. 1199/1784), Kudüs'teki Hanefîlerin müftüsü Ebubekir el-'Alemî, Şâfiîlerin müftüsü Abdulmu'tî eş-Şâfiî'dir (öl. 1154/1741). el-Luḳaymî, ed-Dağıştânî ile Mescid-i Aksa'da Sultaniyye Medresesi'nde *Ḳuşeyriyye Risalesi*'ni<sup>93</sup> müzakere etmişlerdir. Onunla yaptığı sohbeti aktaran el-Luḳaymî sabır hakkında şu beyitleri söylemiştir:<sup>94</sup> [el-Muteḳârib]

سَبِيلُ النَّجَاةِ وَأَقْصَى الْمَرَامِ \*\*\* يَكُونُ بَصِيرٌ عَلَى الْمُتَعَبِ  
فَأَيْنَ النَّجَاةُ وَأَيْنَ الْمَرَامُ \*\*\* وَكُلُّ مَيْلٍ إِلَى الطَّيِّبِ

*Kurtuluş yolu ve nihai hedef, yorgunluğa sabretmeyle olur.*

*Nerede kurtuluş, nerede hedef? Her biri de güzel olana meyleder.*

el-Luḳaymî, el-'Alemî ile aralarında, büyük dedelerinden el-'İz b. Abdusselam (öl. 660/1262) sebebi ile akrabalık bağı olduğunu ifade ederek onun anlattığı bir bilgiyi vermektedir. Buna göre İbrahim eş-Şeberhîṭî'nin (öl. 1106/1694), İmam en-Nevevî'nin (öl. 676/1277) *el-Erba'ûn* isimli hadis kitabına yaptığı *el-Fütûḥâtü'l-Vehbiyye fi Şerhi'l-Erbe'ine Ḥadîşen* isimli şerhte geçtiğine göre Tâbi'î'nin dokuz âlimin ismi yazılıp kefenin içine konulursa cenaze kabir fitnesinden emin olur. Bu âlimlerin isimlerini el-Luḳaymî şu şiirde toplamıştır:<sup>95</sup> [eṭ-Ṭavîl]

أُوَيْسٌ وَمَعْرُوفٌ رَبِيعٌ وَهَارِمٌ \*\*\* كَذَا الْحَسَنُ الْبَصْرِيُّ يُتْلُوهُ عَابِرٌ  
أَبُو مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِ مَسْرُوقٌ أَسْوَدٌ \*\*\* فَتَسْتَعْنُهُمْ بِالْفَيْضِ سُحْبٌ مَوَاطِرٌ  
إِذَا وُضِعَتْ فِي دُرُجِ مَيْتٍ بِطَافَةٍ \*\*\* فَذَاكَ أَمَانُ الْمَيْتِ بِمَا يُجَادِرُ

<sup>91</sup> Luḳaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 205.

<sup>92</sup> Luḳaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 206.

<sup>93</sup> Kuşeyrî'nin (öl. 465/1072) tasavvufa dair klasik eseri.

<sup>94</sup> Luḳaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 211.

<sup>95</sup> Luḳaymî, *Mevâniḥu'l-uns*, 212.

Üveys (el-Karanî), Maruf (el-Kerhî), Rebî', Hâzim, Hasan-ı Basrî, peşinden 'Âmir,

Ebu Müslim el-Havlânî, Mesrûk ve Esved. Bunların dokuzu da feyzi bol yağmurlu bulutlardır.

Ölünün tabutuna (bu isimlerin yazılı olduğu) bir kâğıt konulursa, işte bu, çekindiklerine karşı ölünün emniyetidir.

Bu şiirde olduğu gibi el-Luqaymî'nin bilgileri şiir formatında sunarak şiiri bir öğretim aracı olarak da kullandığı görülmektedir.

Abdulmu'tî eş-Şâfi'î, Mescid-i Aksa'da en-Nahviyye Medresesi'nde ikamet eden, ilimle meşgul olan, âbit, zahit ve tanınan bir şahıstı. Uzletli ve susmayı âdet edinmişti. Zaruri bir ihtiyaç olmadıkça medreseden çıkmazdı. eş-Şâfi'î'den bazı nasihatler alan el-Luqaymî uzlet ve susma hakkında şu şiiri söylemiştir:<sup>96</sup> [el-Basîf]

لَمَّا عَدَوْتُ عَنِ الْأَعْيَارِ مُنْفَرِدًا \*\*\* أَصَبْتُ فِي عَزَلِي عِزًّا كَمَا شَهِدَا  
وَصُنْتُ طَرْفَ لِسَانِي أَنْ يُلَمَّ بِهِ \*\*\* هُوَ الْحَدِيثُ لَكِنِّي أَخْطَى بِنَهْجِ هُدَى  
وَحِكْمَةَ الْمَرْءِ عَشْرًا فَمَسَمْتُ وَبَدَا \*\*\* جَاءَ الْحَدِيثُ بِهِ نَبْوِي لَهُ سَنَدَا  
فِي الصَّمْتِ تِسْعَةَ أَجْزَاءٍ وَعَاشِرُهَا \*\*\* فِي عِزَّةِ الْمَرْءِ مَهْمَا نَحَارَ وَانْفَرَدَا  
عَلَيْكَ بِالصَّمْتِ وَالزُّمِّ عِزَّةٌ أَبَدًا \*\*\* تَسْتَكْمِلُ الْحِكْمَةَ الْعَرَّاكَمَا وَرَدَا

Sabahleyin tek başıma ayyardan ayrıldığımda, görüldüğü gibi, uzlette bir şeref elde ettim.

Dilimi korudum; eğlencelik, asılsız ve faydasız sözlere dalmasından. Hidayet yolunu elde edeyim diye...

Bir kimsenin hikmeti on parçadır. Bunun hakkında, senedini rivayet ettiğimiz bir hadis gelmiştir.

Susmakta dokuz parça vardır. Onuncusu kişinin uzletindedir, ne kadar yönelip tek başına kalırsa...

Sus ve daima uzlete sarıl ki rivayet edildiği üzere, yüce hikmeti tamamlayabilesin!

el-Luqaymî, Kudüs'te yapılacak ibadetleri ve ziyaretleri bitirdikten sonra oradan ayrılıp yolculuğuna devam etmeye karar vermiştir. Kudüs'ten ayrılırken Mescid-i Aksa'da iki rekât namaz kılmış, yüreği yanık bir vaziyette ve gözyaşları içinde şehirden çıkmıştır. Çıkarken duygularını şöyle ifade etmiştir:<sup>97</sup> [el-Kâmil]

سَفْحُ الْجُمُوعِ لِيذِي الصَّبَابَةِ فَاضِحٌ \*\*\* وَالْعُدْرُ فِي سَحِّ الْمَدَامِعِ وَاضِحٌ  
عَلَبَ التَّشْوُفُ وَالتَّشْوُفُ وَالْحُجْوَى \*\*\* فَإِذَا الْعَبُورُ مِنَ الْعَرَامِ سَوَافِحُ  
إِنِّي أَلَامٌ وَقَدْ تَجَادَبَتِي الْهُوَى \*\*\* وَالشَّوْثُ لِلْبَيْتِ الْمُقَدَّسِ طَافِحُ  
فَارْقُتْ وَادِيَهُ الْمُبَارَكِ حَوْلَهُ \*\*\* وَعَيْوُونَ أَشْجَانِي إِلَيْهِ طَوَامِحُ  
أَعْظَمُ بِمَسْجِدِهِ الْأَيْسِ فَإِنَّهُ \*\*\* حَرَّمَ بِهِ لِلْوَالِدِينَ مَوَانِحُ  
لَا أَنْتَبِي مُتَشَوِّقًا لِعُهودِهِ \*\*\* فَلَطَّالَمَا نَفَعَ الْمَشُوقَ مَطَامِحُ  
أَرْجُو الْإِيَابَ لِسُوجِهِ السَّامِي فِي الذَّرَى \*\*\* لِيَلُوحَ لِي بِالْبَيْشْرِ مِنْهُ لَوَائِحُ

Sevdalının gözlerin (den yaş) akması utandırıcıdır ama gözyaşlarının akmasındaki mazeret de açıktır.

Özlem, hasret ve aşk galip gelince birden gözler sevdadan gözyaşı döküverir.

Aşk beni karmaşık düşüncelere itmişken ben knanyorum. Hâlbuki Beyt-i Makdis'e hasret dolu...

Çevresindeki mübarek vadiden ayrıldım. Kederlerimin gözleri ona sabitlenmişken...

Onun candan mescidi ne kadar da yüce! Çünkü o haremdir ve gelenler için onda başlıklar vardır.

Onun ortamlarını özleyerek sapsamayacağım, âşığı umutlar fayda verdiği sürece...

Zirvelerdeki yüce mekânna tekrar dönmek istiyorum, benim için müjdeyle ondan zuhûrâtlar ortaya çıkması için.

<sup>96</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 213.

<sup>97</sup> Luqaymî, *Mevânihu'l-uns*, 216.

Kudüs'te çok uzun süre kalsa bile düzeninin bozulmayacağını; aksine bir rahatlama ve ünsiyet hissedeceğini ifade eden el-Luḳaymî, bu kutsal beldeye hayran olmakta haklı olduğunu, muhabbetini şiirlerle ifade ettiğini ve oradaki sahneleri, sevgilinin güzelliğini tasvir edip över gibi methettiğini ifade ederek şu dizeleri söylemiştir:<sup>98</sup> [eṭ-Ṭavîl]

وَمَا زِلْتُ بِالْوَادِي الْمَقَدَّسِ مُوَلَّعًا \*\*\* بِشَوْقِ فُؤَادِي مِنْهُ مُعْنٍ وَمَعَهْدُ  
وَوَجْدِي بِهِ يَنْمُو لِقَرَطِ صَبَابَةٍ \*\*\* وَبُرَّةِ الْأَسَى مِنْ دِكْرِ يَتَجَدَّدُ  
وَكُنْتُ أَطْلُ الْقُرْبِ يُطْفِي تَوَلُّعِي \*\*\* فَرَادَ هَيْامِي فَوْقَ مَا كُنْتُ أَعْهَدُ  
فَحَتَّى مَتَى أَحْطَى بِمَهْلٍ وَرِدِهِ \*\*\* لِكَيْمَا حَلَا تِلْكَ الْمَشَاهِدَ أَشْهَدُ  
وَيُسْعِدُنِي دَهْرِي بِمَشْهَدِ نُورِهِ \*\*\* فَذَاكَ بِهِ مِنْهُ السَّعَادَةُ تُشْهَدُ

*Meftûnum hâlâ kutsal vadiye. Gönlüm onu arzuluyor, (o) bereket verendir ve bir toplanma yeridir.*

*Ona olan vecdim, çok muhabbetten dolayı büyümekte. Onu anmakla derdin deva bulması yenilenmektedir.*

*Ona yakın olunca hasretimin söneceğini zannedirdim ama sevdam beklediğimden de fazla çoğaldı.*

*Ve hatta su pınarına gelecek olsam tatlı olsun diye, işte o sahnelere şahit oluyorum.*

*Onun nuruna şahit olmamla hayat mutlu eder beni. İşte onunla bundan dolayı mutluluk yaşanır.*

Bu duygu ve düşüncelerle Kudüs gezisine son veren şair, yol üzerindeki ziyaret yerlerine uğrayarak Nâblus'a doğru yolculuğunu sürdürmeye ve aynı edebî üslup içinde seyahatini anlatmaya devam etmektedir.

## Sonuç

Şair Mustafa Esad el-Luḳaymî, 18. yy.da o zamanki seyyahların âdetine uygun olarak önce yaşadığı ülke Mısır'ın yolu üzerindeki bazı yerleşim yerlerini gezdikten sonra Kudüs'e ulaşmıştır. Gittiği yerlerdeki türbeleri, peygamber makamlarını, camileri ve kutsal yerleri ziyaret etmiş, bu beldelerde yaşayan âlimler, şairler, kadılar gibi bazı önemli şahsiyetlerle görüşerek fikir alışverişinde bulunmuştur. Yolculuğu sırasında hastalandığı için seyahatini kısa kesen şair, eserinde ilgili yerlerde peygamberlerin, zahit ve salih insanların hayatlarından anekdotlar aktarmıştır. Yaşadığı olaylara da değinen şair, eserinin neredeyse her sayfasında az veya çok şiirlere yer vererek kitabını edebî bir eser haline getirmiştir. Bu durum o dönemde yazılan seyahatnamelerde dikkat çeken bir husustur. Örneğin hocası Abdülğani en-Nâblusî'nin (öl. 1143/1731) *er-Rihletu'l-Kübrâ* isimli Kudüs seyahatnamesinde üç binden fazla şiir bulunmaktadır. Dolayısıyla bu tür eserlerin bir coğrafya kitabından daha ziyade bir edebiyat kitabı olduğunu düşünen Krachkovsky haklı görünmektedir.

Kudüs'e İslam dini tarafından verilen kutsallık sebebiyle bu önemli şehir, Müslümanlar tarafından her fırsatta ziyaret edilmiştir. Bu seyahatleri yapan bazı âlim ve edebiyatçılar, ziyaretlerini çeşitli açılardan edebî bir üslupla yazarak Arap edebiyatı sahasında ürünler ortaya koymuşlardır. Bu tür eserlerden olan *Mevânihu'l-uns bi rihletî li vâdi'l-Ḳuds*'te yer alan nesirler kendi içerisinde kafiyeli bir şekilde (sec'i) oluşturulmuştur. Şiirler ise eserin neredeyse her tarafına yayılmış vaziyettedir. Şairin Kudüs'e ve civarındaki köylere seyahati esnasındaki şiirlerinin muhtevası; sahabileri, ilim adamlarını, tarikat büyüklerini methiye, Mescid-i Aksa ve Kubbetu's-Sahra gibi kutsal yerleri methiye ve vâsıf, kutsal mekânlarda ibadet ederken yaşadığı manevi duyguları ifade etme, diğer dinlerce de kutsal kabul edilen yerlerdeki din büyüklerini methiye, Kudüs kalesi gibi şehrin önemli sembollerini betimleme, âlim ve ediplerle yapılan sohbetlerden sonra mutlulukları ifade etme, bazı bilgileri şiir formatında verme şeklindedir.

Şairin şiirlerinde genelde dini duyguların hâkim olduğu lirik bir üslup hâkimdir. Şiirler şekil açısından klasik kaside formatında ve aruz ölçüsü ile yazılmıştır. Uzunluk olarak bir-iki beyitlik kısa şiirler olduğu gibi orta uzunlukta mukattaalar ve uzun kasideler de bulunmaktadır.

el-Luḳaymî'nin eserinde çokça hikmetli söz ve ibretli hikayeler de bulunmaktadır. O dönemin edebiyatını ve edebî ortamlarını anlatma konusunda eser oldukça başarılıdır. Dolayısıyla şairin eserleri ve şiiri incelenmeyi hak etmektedir.

Bu tür eserler, edebiyata olan katkısının yanısıra (her ne kadar geçmişte kalmış olsa da) seyahat edilen mekânların âdeti bir fotoğrafı olması dolayısıyla güçlü bir tarihi belge niteliği de taşımaktadır.

<sup>98</sup> Luḳaymî, *Mevânihu'l-uns*, 216.

## Kaynakça

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. el-Lü'lüü ve'l-mercân fime'ttefeķa 'aleyhi's-Şeyhân. 3 Cilt. Kâhire: İsa el-Bâbî el-Ĥalebî, 1949.
- 'Arif, 'Arif. el-Mufaşşal fi târîhi'l-Ķuds. Beyrût: el-Müessesetu'l-'Arabiyyeti li'd-dirâsât ve'n-neşr, 3. Basım, 2005.
- Asiltürk, Bâki. "Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler". Turkish Studies 4 /1-I Winter (2009), 911-995.
- 'Askerî, Ebû Hilâl el-Ĥasen b. Abdullah. Kitâbu's-şınâ'ateyn el-kitâbe ve's-şi'r. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 1. Basım, 1952.
- Bedevî, 'Ammâr Tevfik Ahmed. "Arđ ve tahlil riĥletu'l-Luqaymî ile'l-Ķuds 'Mevâniĥu'l-uns fi ziyaretî li vâdi'l-Ķuds". Mecelletu'l-İsrâ 55 (ts.).
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. el-Câmi'u's-şâĥiĥ. 9 Cilt. Dâru Tavki'n-Necât, 2001.
- Cebertî, Abdurrahman b. Ĥasan. Târîĥu 'acâibi'l-âsâr fi't-terâcim ve'l-aĥbâr. 4 Cilt. Mısır: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1998.
- Ėayf, Şevķî. er-Reĥâlât. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 2. Basım, 1987.
- Demircan, Abdurrahman. Arap Edebiyatında Seyahatname Türü ve Seyahatnameler. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Gemi, Ahmet. "Arap Edebiyatında Seyahatnâme/Rihle Türü Bağlamında Meşhur Arap Seyyahların Gözüyle Mardin". Doğu Araştırmaları 16 (Şubat 2016), 39-55.
- İbn Ebu'd-Dünya, Abdullah b. Muhammed. et-Teheccüd ve kıyâmu'l-leyl. Kahire: Mektebetu'l-Kur'ân, 1414.
- Kandîl, Fuad. Edebü'r-Riĥle. Kahire: Mektebetu Dâr'il-'Arabiyye, 2002.
- Ķayrevânî, İbn Reşîķ. el-'Umde fi meĥâsini's-şi'ri ve âdâbihî ve naķdih. Beyrût: Dâru'l-Cîl, 5. Basım, 1981.
- Keĥĥâle, Ömer Rıza. Mu'cemu'l-müellifin terâcimu muşannifi'l-kutubi'l-'arabiyye. 4 Cilt. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1. Basım, 1993.
- Kılıç, Hulusi - Yetiş, Kazım. "Cinas". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 8/12-14. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kraçkovskij, İgnatij Julianovič. Târîĥu'l-edebi'l-cuĖrâfi'l-'Arabî. çev. Şalâhuddin 'Usmân Haşim. 2 Cilt. Kahire: Lecnetu't-te'lîf ve't-terceme ve'n-neşr, 1963.
- Luqaymî, Mustafa Esad. Mevâniĥu'l-uns bi-riĥletî li-vâdi'l-Ķuds. Kahire: Dâru'r-Risâle, 2013.
- Mevâfi, Nasır Abdurrazık. er-Riĥle fi'l-Edebi'l-'Arabî. Kahire: Camiatu Kahire, 1995.
- Murad, Riyâğ Abdülhamid. (Mukaddime) Tehzîbu Mevâniĥu'l-uns bi-riĥletî li-vâdi'l-Ķuds. Dımaşķ: Vizâratu's-seķâfe, 2012.
- Murâdî, Muhammed Halîl. Silku'd-durer fi a'yâni'l-ķarni's-sâniye 'aşer. 4 Cilt. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1988.
- Ünalın, İbrahim. Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Seyahatname. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Yurt, Ali İhsan. "Bekrî, Kutbüddin". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 5/369. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Zirikî, Hayreddin. el-A'lâm li eşheri'r-ricâli ve'n-nisâi mine'l-'arabi ve'l-musta'ribîne ve'l-musteşriķîn. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.